

Kecskeméti Főiskola
Tanítóképző Főiskolai Kar
Alapismereti és Szak módszertani Intézet

Harry Potter titkai
Erények és bűnök a varázsvilágban
– OTDK dolgozat –

Készítette: Reile Péter
IV. tanító, nappali tagozat

Témavezető: dr. Galuska László Pál
főiskolai adjunktus

Kecskemét
2014.

Tartalom	
Bevezető.....	3
Vallás és ezotéria a Harry Potter regényekben.....	7
Sztereotípiák és előítéletek.....	14
Mi az előítélet?	14
Sztereotípiák és előítéletek.....	16
Sztereotípiák és attribúciók	17
Az önbeteljesítő jóslatok	19
A sztereotípiafenyegetés	19
Az áldozat hibáztatása.....	20
A diszkrimináció, a közömbösség és a társadalmi méltányosság a Harry Potter regényekben.....	21
Megkülönböztetés és előítéletek	22
Mi a gond az előítélettel?	22
Miért nem működik a MAJOM?	24
Közömbösség, biztonság és társadalmi méltányosság	28
A filozófia varázsa	32
Erények a Roxfortban.....	34
Harry Potter és a halál filozófiája.....	35
Vajon igazán boldogok vagyunk-e?	36
Valóban jó dolog-e a halál?.....	38
Összegzés	38
A Harry Potter-mítosz felhasználása az oktatásban, a tanítói munkában	39
Harry Potter, mint kötelező olvasmány	39
Varázsoljunk az osztályteremben!	40
Irodalomjegyzék.....	43
Függelék.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

Bevezető

A *Harry Potter* könyvekről nem sok kísérő szakirodalmat találunk a magyar könyvtárakban. Ha keressük, akkor fellelhetjük a *Harry Potter*-sorozat mind a hét kötetét, illetve számos újságcikket. A regénysorozat kötetei valójában meglehetősen érdekesek, olvasók millióinak szereznek örömet világszerte, de alig találunk olyan írásokat, amely mögé mutatnának a történetnek, feltárnák az összefüggéseket – nem találunk igényes és terjedelmes kritikát, de terjedelmesebb, elemző igényű, kapcsolódó szakirodalmat is alig. Nincs anyag, mely bemutatná, hogy mi rejlik a varázslatos világ mögött, hogyan jelenik meg a könyvekben modern korunk sok problémája (egyebek mellett pl. a rasszizmus, a fajgyűlölet és a társadalmi egyenlőtlenség) és hogyan képezhető le a varázsvilág története a mi világunkra.

A könyveket nyilván nem problémacentrikus megközelítéssel olvassuk, hiszen mindannyian kikapcsolódásra vágyunk, mikor kézbe vesszük *Harry Potter* históriáját. A gyermekeknek eszükbe sem jut, a felnőttek pedig egyszerűen nem erre asszociálnak, mikor befogadják a történetet. Én, azonban, azzal az igénnyel kezdtem újra az olvasásának, hogy megvilágítsak néhány, engem különösen érdeklő részeket, illetve összefüggést Rowling varázsvilágában.

J. K. Rowling tíz évig írta regénysorozatát, így egy utolsó szegletéig jól átgondolt és felépített univerzummal van dolgunk. Dolgozatunk azt kívánja bizonyítani, hogy e mű olyan irodalmi értékek birtokosa, amelyek időtállóak, és megfelelnek a kritikai elvárásoknak. De azt is bizonyítani kívánjuk, hogy az anyag használható az oktatásban: mint élvezetes és izgalmas mű segíthet az olvasás- és szövegértés folyamatában, valamint megvilágíthat erkölcsi-etikai összefüggéseket is.

A *Harry Potter* regények különösen három fő kompetenciaterületen használhatóak:

1. anyanyelvi kommunikáció

Ezen belül különösen a szókincsfejlesztés, önkifejezés, véleményformálás, a sikeres kommunikáció feltételeinek elméleti és gyakorlati ismerete, alkalmazása területén, valamint a kommunikációs helyzetgyakorlatok, a kommunikációs készség fejlesztése, viselkedéskultúra, vitatkozás képessége, igaz és hamis megkülönböztetése, média-csapdák felismerése, a metakommunikáció felismerése, megértése területén.

2. A hatékony, önálló tanulás

Ezen belül a fogalmak ismerete, alkalmazása szóban és írásban, újságolvasás, a sajtó jellemző szövegtípusainak, szövegfajtáinak felismerése, készítése, lényegkiemelés, szövegértés, szövegek értő és értelmező olvasata, ízlésformálás, lényegkiemelés, in-

formáció-fókuszált olvasási technikák fejlesztése, kérdezőskultúra fejlesztése, távolságtartás, függetlenítés a hatásvadász tömegkommunikációtól, lényeglátás és igazlítás erősítése területén.

3. Énkép és önismeret, emberismeret

Ezen belül a kulturált vitatkozás, a más vélemény kezelése, elfogadása, a saját vélemény megformálása, a másik fél tisztelete, önértékelés, önkontroll, hírértékelés, igaz és hamis elkülönítése, a csapdák felismerése, a sajtó, a média felelőssége, hatása, lehetőségei területén, valamint a sajtó és a média szerepének felismeréséhez a mindennapi életben.¹

Az alkotás tíz éves folyama bizonyítja, hogy óriási terjedelmű műről van szó, amely nem csak méretében, de tartalmában is grandiózus: egy kivételesen összetett és gazdag szövegvilág. Komplexitása több oldalról is megközelíthető: Rowling rendkívül jól szerkesztett vázra építette fel a „magas erkölcsiség” aspektusából is értékelhető cselekményt, melyet igényes és esztétikus narrációval, valamint jól formált karaktergárda életre keltésével mutat be.

A főhősök hét év alatt jutnak el a gyermekkortól a felnőtté válásig, melynek folyamán nem csak a szereplők, de az író és népes olvasótábora is velük együtt érik. Ez az érési folyamat a regény minden értelmezési szintjén megjelenik: az első könyv bájos naivitása félelmetes, izgalmas és rendkívül bonyolult beavatássá válik a hetedik könyv végére. Ez az izgalmas sokrétűség ihletett arra, hogy többféle megközelítést válasszak a hét könyvhöz, hiszen Rowling műve sem egyfókuszú.

Azt, hogy a regénysorozat miért értékes és miért érdemes vele foglalkozni, Henry James híres szállóigéjével szeretném egyszerűen bizonyítani, aki szerint a „jó regénynek” egyetlen kritériuma van, mégpedig az, hogy „érdekes legyen”.² E követelménynek Rowling sorozata messzemenően megfelel. Hiszen mind a gyerekek, mind a felnőttek, mind a kritikusok szerint lehetetlen.

J. K. Rowling hét kötetes *Harry Potter* sorozata, mely dolgozatom központi témája, hatalmas népszerűségnek örvend és lelkes olvasóközönséget állított maga mögé. Ezt nem írhatjuk sem a véletlen, sem a marketingszakemberek számlájára, akiknél az „*elsődleges szempont az eladhatóság, minden eddigi eladási rekord megdöntése.*”³ Sokkal inkább annak az egyszerű ténynek tulajdoníthatjuk, hogy a történet érdekes.

¹ Bővebben lásd: Függelék, Harry Potter olvasási és szövegértési program

² JAMES, Henry, „The Art of Fiction”, Published in Longman’s Magazine 4 (September 1884), and reprinted in Partial Portraits (Macmillan, 1888), 3. o.

³ LOVÁSZ Andrea: Harry Potter avagy jelen idejű holnemvolt
<http://epa.oszk.hu/00000/00016/00069/010906.htm>

Rowling közönsége nemcsak a gyermekeket és a fiatalokat foglalja magába, de a felnőtteket is, s az utóbbiak között egyaránt találunk laikust, és filológiai igényességű befogadót, nem ritkán egy-egy irodalom tanszék professzorának személyében. A sorozatot annyira jellemzi a kor, amelyben született, illetve kortárs volta annyira meghatározó, hogy nehézkes elfogultság nélkül megítélni. A mű szubjektív megítélése idővel kopni fog, és szenzációs sikerén túl valódi irodalmi értéke marad az utókorra. Irodalmi értékét, mely esztétikai szempontok alapján értékelendő, éppolyan mélyrehatóan igyekszem elemezni, mint kulturális aspektusait. Meg vagyok róla győződve, hogy Rowling sorozata esztétikailag is kiemelkedő és kiállja az idő próbáját.

Állítjuk, hogy a Harry Potter-sorozat olyan posztmodern alkotás, melynek újszerűsége éppen abban rejlik, ahogyan egymás mellé helyezi a regényírás számos műfaját. Tekinthetjük kísérleti regénynek is, mivel a cselekménybeli fordulatok mellett a hét kötet mindegyike újabb és újabb írástechnikai jegyeket sorakoztat fel. A szerző emellett azzal is kísérletezik, hogy az idővel játszva szinte az egész irodalomtörténetet felölelő légkört teremti.

A Harry Potter történetfüzér posztmodern elemeket is magába foglal. Egyfelől azért, mert többretegű: igényes gyermeki irodalmi szöveg, amelyben azonban bűnügyi, kaland és fantasztikus elemek is találhatóak. Másfelől azért, mert a posztmodernnek fontos alapjai: a tudatfolyam-regény,⁴ a gyarmatosítás utáni regény, és a metafikció⁵ is megtalálhatók benne, ugyanakkor – mint fantasy – a tolkien hagyományokon keresztül magába foglalja a középkori lovagregények és az izlandi sagák szereplőtípusait, cselekménysémáit is. Northrop Frye szerint az „írónia korából” újra a „mítosz korába” tartunk, „a *Harry Potter* sorozat pedig mítosz és nem csupán egyszerű lovagregény (az angolszász kultúrában: *romance*), az *Artúr-legenda modernizált változata*.”⁶ De tudatfolyam-regény, mert Harrynek sokszor benne vagyunk a gondolataiban, s a cselekmény nem kis mértékben Harry tudatában is zajlik, gyarmatosítás utáni regény, mert egy Angliába helyezett „posztkoloniális” regényre emlékeztet sokszínűségével, bonyolultságával, és metafikció is, mivel sokszor „könyv a könyvben”, s – tegyük hozzá – „könyv a könyvről”; Rowling saját műveit (mint másokéit) idézi a sorozatban, a fikción belül ábrázolt újságírók tolla pedig, mintegy „felülírja” a szereplők gondolatait.

⁴ STEVENSON, Randall: *Modernist fiction an introduction*, The University Press of Kentucky, 1992, 14. o.

⁵ HITES Sándor: *A történelem és a metafikció az angolszász regényirodalom közelmúltjában*, II. fejezet
<http://www.forrasfoldoirat.hu/0206/hites.html>

⁶ FRYE, Northrop: *The Objectivity of Symbolism*, Part Eight: Northrop Frye and the Universe of Symbolism
<http://atrossbooks.com/2011/09/28/the-objectivity-of-symbolism-part-eight-northrop-frye-and-the-universe-of-symbolism/>

A sorozatot számos negatív kritika érte, többek között az, hogy „stilisztikailag közönséges és etikailag is meglehetősen elfogadhatatlan”⁷ és, hogy „a Főnix Rendjének cselekménye teljes mértékben valószínűtlen.”⁸ Ezekkel szemben kijelenthetjük, hogy a műnek igenis vannak érdemei. Átfogó képet nyújt társadalmi, irodalmi, ezoterikus és emberi vonatkozásokban, illetve holisztikusan vallásos anélkül, hogy bigott lenne. Mindezt a „legmegfelelőbb” környezetbe, Angliába helyezve, mely részint a hagyományok, részint a gyors megújulás olvasztótégelye, a „legmegfelelőbb időbe”, vagyis korunkba pozícionálva, amelyben a regény-olvasás (és általában az olvasás, mint szabadidős tevékenység) komolyan visszaszorult a fiatalabb generáció körében. A gyerekek, a sorozatnak köszönhetően, újra növelni kezdték az olvasók táborát.

A sorozat következő érdeme a fentebb említett komplexitásból ered. Rowling egy olyan mikrokozmoszt teremtett, mely minden szempontból teljes. Szerzőnk nagyon gondosan építette meg sorozatának szerkezetét: a szerző számtalan szálat indít anélkül, hogy közülük egyet is szem elől tévesztene, illetve elvarratlanul hagyna. Jól formált szereplőinek segítségével hitelesen közvetít olvasóinak alapvető erkölcsi példákat szeretetről, barátságról egyéb közösségi értékekről. Rowling mikrokozmoszának integritása minden szempontból hitelesen rámutat teljességére.

Ahhoz, hogy a dolgozatunkban felvetett hipotézist, vagyis, hogy a Harry Potter-szövegvilág alkalmazható az oktatás-nevelés területén bebizonyítsuk, mindenekelőtt át kívánjuk tekinteni azokat a tartalmi alkotórészeket, amelyek alátámasztják a regény komplex erkölcsi-etikai világát. Mint fantasztikus regény – sőt, ismét használjuk ezt az elnevezést: fantasy – a sorozat erőteljes és biztos etikai alapokra támaszkodik, amely nem nélkülözi a vallási elemeket sem. Elemzésünkben kitérünk a különböző keresztény (keresztyén) kritikákra is, és megvizsgáljuk, helytállóak-e.

⁷ RUSBRIDGE Alan (editor in chief): Le Guin, Ursula Chronicles of Earthsea, The Guardian, 2009/02/09, <http://www.theguardian.com/books/2004/feb/09/sciencefictionfantasyandhorror.ursulaklequin>

⁸ HEALY, Kieran: Gary Becker, an Appreciation by Michel Foucault, Out of the Crooked Timber, 2014/05/04, <http://crookedtimber.org/author/kieran-healy/>

Vallás és ezotéria a Harry Potter regényekben

A regénysorozat sosem látott sikere, kultusza, esztétikai értéke, világszemlélete tömegeket ingerelt vitára, vagy töprengésre. Miért ez a népszerűség? A modern kor „mítoszéhségéről” többek között Mircea Eliade is megemlékezik, s a hagyományos mítoszok és vallások „pótszereként” a könyveket és a filmeket említi meg.⁹

Az érdekesség a Harry Potter-sorozattal kapcsolatban az, hogy a különböző vallások, de leginkább a keresztény felekezetek egyes képviselői kezdettől fogva „ellenvallásként”, tehát kvázi egyfajta vallásos-mitikus szöveggént tekintettek a regényvilágra. Itt vetődik fel magának a mágának a kérdése: keresztény részről a „hitvédők”, ezoterikus részről pedig a „boszorkányok” képviselik az értelmezés két szélsőségét. Christa Meves német pszichológus és valláspedagógus szerint a siker oka a szerző íráskészségén kívül a jelen kor „Istentől elrugaszkodott valósága”.¹⁰ Ebbe a vákuumba „talált bele” a könyv, s Rowling művében nem az „igazi vallás” van jelen, hanem egy „szinkretista egyveleg.”¹¹ Gál Péter az Ó- és Újszövetség nyomán a Potter-könyvek világképét „okkultistának” tartja: „A *bizarr, az ijesztően meghökkenítő, a gonosz lélek megjelenési formái közé tartozik.*”¹² Ezen felül óva inti a szülőket a könyv megvásárlásától.

⁹ „...a teljesen vallástalan ember még a legerősebben deszakralizált modern társadalmakban is ritka jelenség. A legtöbb „vallás nélküli” ember még mindig vallásosan viselkedik, noha ennek nincs tudatában. ... A magát vallástalannak érző és megjelölő modern embernek egész - álcázott - mitológiája és sok „lesüllyedt” rítusa van. (...) Egész könyvet lehetne írni a modern ember mítoszairól, kedvenc színjékainak, az általa olvasott könyveknek álcázott mitológiájáról. A mozi, ez az „álomgyár” számtalan mitikus motívumot alkalmaz: a hős és a szörnyeteg harcát, a beavatás harcait és vizsgálait, példászerű alakokat és képeket (a „lány”, a „hős”, a „paradicsomi táj”, a „pokol” stb.). Még az olvasmányoknak is mitológiai funkciója van: nemcsak az ősi társadalom mítoszbeszélését ... pótolja, hanem mindenekelőtt lehetőséget teremt a modern embernek arra, hogy - hasonlóan ahhoz, ahogy korábban a mítoszok tették - „kilépjen az időből”. Akár krimivel „ütjük agyon” az időt, akár valamely regény időben távoli univerzumába lépünk be, az olvasás kiemeli a modern embert személyes idejéből, más ritmusokba ágyazza, és lehetővé teszi, hogy egy másik „történetben” éljen. A „vallás nélküliek” túlnyomó többsége valójában nem mentes vallási viselkedésmódoktól, teológiáktól és mitológiáktól. (...) Mert minden egzisztenciális válság újból kérdésessé teszi a világ valóságát és az ember jelenlétét a világban: tehát tulajdonképpen „vallási” válság, mert ősi kultúrfokon a lét egyet jelent a szakrálissal. (...) A vallás minden egzisztenciális válság példászerű megoldása. Nemcsak azért példászerű ez a megoldás, mert végtelenül sokszor ismételhető, hanem azért is; mert transzcendentális eredetet tulajdonítanak neki, következésképpen úgy fogadják be, mint egy másik, emberfeletti világból származó kinyilatkoztatást. A vallási megoldás nemcsak megszünteti a válságot, hanem egyúttal nyitottá is teszi a létezés olyan értékekre, amelyek már nem a véletlentől függenek és nem magánjellegűek; általa tehát az ember túlléphet személyes adottságain és eljuthat a szellem világába.” ELIADE, Mircea: A szent és a profán. 194 – 201. p. Európa, Budapest, 2009.

¹⁰ MEVES, Christa: An Harry Potter ruhig vorübergehen, 2007. november 17. <http://www.kath.net/news/18245>

¹¹ KAMARÁS István: Egyházi áldás vagy átok Harry Potteren = Olvasásügy, Iskolakultúra, Pécs, 2005. 114 – 132. o. 116. old.

¹² GÁL Péter: Harry Potter láz – kinek jó? = Új ember 2001/01/21. <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/010121/1003.html>

A Harry Potter-sorozatban a jó és a rossz áll egymással szemben. Rowling sajátos erkölcsi világnézetének fontos jellemzője, hogy bár egyértelműen megkülönbözteti a jót a rossztól, de nem húz éles határt köztük. Például egy olyan szereplőről derül ki, hogy jó ember (Perselus Piton), aki, egészen a hetedik kötet végéig a gonosz álarcát kapja. A hatodik kötetben a „Fonó sor” című fejezetben teljes egészében elhiszük a szereplő negatív mivoltát, mikor értesülünk róla, hogy két halálfalót is fogad. A potteri világ belső erkölcsi szabályainak értelmében azonban a varázslást is csak a „jó” érdekében lehet használni. Ez az elem a felelősség kérdése utal a mesékben. Vannak „ártó” varázslatok is, de ezeket vagy tiltják (ezek a főben járó átkok), vagy csak önvédelemből használhatóak. Itt szeretnénk két fontos momentumot kiemelni.

A „főben járó átkok” főbenjáró bűnöket reprezentálhatnak.

- *Imperio*: Ez az átok a kimondója uralma alá vonja, akire varázsolták. Ez a manipulációt, mint bűnt mutatja be, illetve azt, ahogyan öncélből valaki mást eszközként használunk.
- *Crucio*: A kínzás átka. Egymás megkínzásának riasztó lehetősége, ami ellen nem lehet semmit sem tenni. Viszont az ötödik kötetben, mikor Harry ki akarja mondani Bellatrixre az átkot, ő ezt mondja: „Azokat komolyan kell gondolni, Potter! Vágynod kell rá, hogy fájdalmat okozz, át kell adnod magad a kínzás örömének – a jogos haragod nem sokra elég.”¹³
- *Avada Kedavra*: Ez a két szó arabul annyit jelent: „Szavammal pusztítok” (Ahadda Kedahra – *الدمار كالمدة*). Az átok maga a legsúlyosabb bűnnel korrelál: a gyilkossággal. A tízparancsolatban is megtalálható a tiltása: Ne ölj! Ezt az átkot az immorális karakterek rendszeresen használják, legtöbbször Voldemort, és végül saját magát is elpusztítja vele. Ebből kiviláglik a negatív szereplők felelőtlensége is: olyan ártó erőket szabadítanak fel varázsigéikkel, amelyekkel maguk sem bírnak. (Itt felmerül a modern ember természettel kapcsolatos magatartásának több kérdése is, amelyet már a XIX. századi fantasztikus irodalom is boncolgat, pl. Mary Shelley a *Frankenstein avagy a modern Prométheusz* c. regényében.)

Harry ezek közül kettőt használ: a már említett Crució-t, és az Imperió-t. Ez utóbbit sem öncélből: hanem Voldemort legyőzése érdekében, amikor betör annak horcruxáért a Grinngottsba.

¹³ J.K. Rowling: Harry Potter és a Főnix rendje, Budapest 2003, 709.o.

Harry és barátai nem művelnek semmi olyat, amit az európai erkölcsi tudat, vagy annak egyik „alapidokumentuma”, a Biblia, a tízparancsolatban elítél.

Igazából az erkölcsi tartásban és a felelősségtudásban keresendő Harry végső győzelme is. Miután az övé lesz a Feltámadás Köve, a Láthatatlanná Tevő Köpeny és a Pálcák Ura, ezeket nem önös célból, hanem mások érdekében akarja felhasználni. És el is éri célját, egyfelől győz a halál felett, másfelől pedig győz Voldemort felett is. Igaz, Voldemort maga is azonosítható a halállal. Mindenhol pusztulás jő utána, és a jelképe is egy koponya, kígyónyelvvel (a Sötét Jegy). A kígyó a Bibliában a Sátánt szimbolizálja: kígyó alakjában vette rá a Sátán az első emberpárt, hogy szegüljenek szembe Isten akaratával. Ezért lettek kiűzve a Paradicsomból. Végül azonban Voldemortról kiderül, hogy korántsem maga a Sátán, csupán áldozat: nyomorult módon pusztul el. Amikor Harry, a hetedik kötetben elájul, és találkozik Dumbledore-ral a „túlvilági” King’s Cross pályaudvaron, látja ellenségét, miközben egy szék alatt, megnyúzott kisfiúként reszket. Dumbledore ezt mondja: „*Számára nincs segítség.*”¹⁴ Ez valószínűleg azért van, mert Voldemort lelke már nem egész. Mint ahogy a hatodik kötetből kiderül, a gyilkosság széthasítja a lelket. Ez igen erőteljes és a keresztény etikától egyáltalán nem idegen erkölcsi attitűd.

A történetben persze van néhány, a mai ezotéria szemléletének megfelelő, a spiritizmusra, és okkultizmusra utaló elem is. Legalábbis ezeknek a jelképei megjelennek: szellemek, varázstialok, átkok, és mágia-szakkönyvek. Ezen kívül néhány horror-elemet is felfedezhetünk: koponyák, félig halott alakok, dementorok, inferusok (hullák, akiket a varázsló akarata mozgat). Ezek azonban csaknem minden fantasztikus irodalmi műben fellelhetőek: különösen a fantasy és a horror irányzataiban. A Biblia számos szövege tiltja az okkultizmust, illetve annak felhasználását céljainkhoz,¹⁵ hiszen a tanítás szerint nem bosszúvágyunkra, illetve legjobbnak vélt meggyőződésünkre (amely a Harry Potter fontos eleme), hanem az isteni Gondviselésre kell hagyatkoznunk. Ebből a szemszögből a keresztény/keresztyén kritikának lehet alapjuk a művel szemben. Itt azonban azt vethetjük a kritikák ellenében, hogy még az olyan meggyőződésesen hívő szerzők, mint Tolkien vagy Lewis regényeiben is felbukkantak az okkultizmusra jellemző, ill. ezoterikus gondolatok, az ő alkotásaik azonban nem lettek a keresztény olvasat támadásainak céltáblái.

A vallásos gondolkodás egyik legfontosabb kérdése a túlvilág (és az evilágra is érvényes túlvilági etika) megléte. A legtöbb vallásnak van túlvilágképe. A hetedik kötetben Harry egy másik világba került, mikor Voldemort megpróbálta megölni. De milyen is ez a világ?

¹⁴ J.K. Rowling: Harry Potter és a Halál Erekllyéi, Budapest 2007. 529.o.

¹⁵ 5Móz. 32:17, 5Móz. 18:9-13, 2Móz. 22:17, Ézs. 3:1-3

Amíg Rowling egyik legfontosabb példaképének, Tolkiennak univerzumában a görög-római, a gnosztikus, a keresztény, valamint a germán és kelta vallási és etikai rendszer törvényei jelennek meg, addig Rowling szövegmindenségében – bevallottan – a buddhizmus értékrendje is érzékelhető.¹⁶ Természetesen Rowling számos elemet nyilvánvalóan Tolkientól kölcsönöz.¹⁷

A buddhista régi tanítások szerint¹⁸ a világnak három létmódja van, három „emelete”: anyag, lélek, szellem. Mi, emberek, itt, az anyagi világban élünk. Ami körülöttünk van, az itt manifesztálódik, tehát látható, érezhető. Ebben a világban anyag, és energia van (Einstein óta tudjuk, hogy az anyag és az energia valamilyen módon hatnak egymásra), illetve dimenziók vannak: három tér és egy idő.

A második emelet az éteri dimenzió, amely a mi vizsgálódásunk szempontjából teljesen irreleváns. Annyit mindenképpen érdemes tudni róla, hogy a gnoszticizmus szerint itt élnek az elementálok (sellők [víz], koboldok [föld], tündérek, dzsinnek [levegő], szalamanderek [tűz]). Itt nincs ugyan dimenzió (se tér, se idő), de a karma az működik.

A harmadik emelet az, amit sokan mennyországnak hívnak. Ez mindenhol van, és sehol sincs. Három olyan fogalomkört kell itt tisztázni, ami segíthet megérteni a harmadik emelet működését.

Az első ilyen fogalom a *sat*. Ez annyit tesz: tökéletesség. Itt a Földön (egyáltalán az anyagi síkon) semmi sem tökéletes. Mindenben van szösz, egy kis repedés, szinte semmi sem szimmetrikus (pedig az ember eleve azokat a dolgokat tartja szépnek, amelyek szimmetrikusak). Illetve a munka (még ha azt is mondják rá) sem lehet tökéletes. Mindenbe bele lehet kötni, nem csak esztétikailag. Gondoljunk csak bele, vannak olyan tanok, amik régen szentnek számítottak, ma már megdőltek. De a fentebb említett a harmadik emeleten minden tökéletes. Olyan, amilyennek lennie kell. Nincs hiba, nincs felesleg.¹⁹

A második fogalom a *chit*. Ez azt jelenti, hogy mindentudás. Itt a Földön senki sem tudhat mindent. Mindig lesznek olyan információk, amikről nincs tudomásunk. Aki viszont eljut ide, az rögtön, egy pillanat alatt minden tudásnak a birtokosa lesz.

¹⁶ BLANKET, Stephanie: Harry Potter and the Childish Adult, The New York Times, 2003/ 07/07, <http://www.nytimes.com/2003/07/07/opinion/harry-potter-and-the-childish-adult.html?module=Search&mabReward=relbias%3Ar%2C%5B%22RI%3A6%22%2C%22RI%3A16%22%5D>

¹⁷ GALUSKA László Pál, A siker titkai, Harry Potter és A gyűrűk ura, <http://www.nyest.hu/hirek/harry-potter-es-a-gyuruk-ura-a-siker-titkai>

¹⁸ A Buddhizmus és Ánanda: HECKER, Hellmuth, Ananda, The Guardian of the Dhamma <http://www.accesstosight.org/lib/authors/hecker/wheel273.html>

¹⁹ ROBINSON, B.A., Six different, unrelated, forms of Witchcraft: Harry Potter to Wicca. Retrieved 2007/05/15 http://www.religioustolerance.org/wic_pott2.htm.

A harmadik, és utolsó fogalom az *ánanda*. Ez tiszta boldogságot, végtelen gyönyört jelent. Itt lent, semmilyen öröm nem tart örökké. Örölsz, hogy egészséges vagy? Másnap megbetegedhetsz. Örölsz, hogy jó munkahelyed van? Másnap kirúghatnak. Boldog családi életed van? Másnap történhet valami, ami ezt megbontja. A boldogság ezen a földön csak pillanatnyi lehet, de már az is örömmel tölthet el, ha a boldogságnak csupán a képzete villan fel elménkben. Johann Wolfgang Goethe (1749. – 1832.) egyik legnagyobb művében, a *Faust*-ban a következőket írja:²⁰

*„Ha egyszer így szólnék a perchez:
oly szép vagy, ó maradj, ne menj!
Akkor bátran bilincsbe verhetsz,
akkor pusztulnék szívesen!”*

Faust csalódott a tudományban, amelyre egész életét feltette. De igazából nem is a tudományon van itt a hangsúly. Mindenkinek eljőhet az életében az a pont, amikor úgy érzi nem tudja áttörni önnön korlátait és nem látja mi a célja az életének. Ez súlyos lelki válsággal jár, de némelyeknek megadatik, hogy valamiféle földöntúli látomás, sugallat segítségével ráleljenek a megoldásra, választ nyernek a kérdéseikre vagy legalább képzeletben átéljenek egy boldog pillanatot. A Sat-Chit-Ánanda világában viszont ez természetes.

De térjünk vissza Rowling másvilágába. Egyáltalán hova került Harry? A legmagasabb szintre, vagy „csak” az éteri dimenzióba? Elementálok nem nyüzögnek körülötte, így inkább azt vizsgáljuk meg, hogy egyáltalán megtalálható-e valami a fent említett három fogalomból.

Bizonyossággal állítható, hogy valamilyen tökéletesség, teljesség van. Dumbledore keze (akárcsak Harryé) ép és tökéletes, habár korábban elroncsolódott, üszkös és fekete volt. Harry megérkezésekor meztelen (mint ahogy mindannyian azok vagyunk a világra jövetelünkkel és távoztunk után is), de hamar talál magának ruhát. A hely szép, tiszta, tehát eddig úgy tűnik: tökéletes. De mégsem. Ott van egy kisgyerek, aki egy szék alatt reszket, ráadásul olyan, mintha meg lenne nyúzva. Bár veszélyt nem jelent, mégis megrontja a tökéletességet, megrontja az összképet. Mint később kiderül: ő Voldemort, aki sehová sem kell, akin nem lehet segíteni. A tökéletesség tehát nem a maga teljességében jelenik meg.

Mindentudásról szó sincs. Harry sok mindent Dumbledore-tól hall, s még az öreg professzornak is csak feltételezései vannak néhány dologról (pl. a pálcamágia kérdéséről). Ugyan

²⁰ GOETHE, Johann Wolfgang: Faust 52. o. Európa, Bp. 2009.

utalás van a chit-re: Harrynek „a válasz egyszer csak ott volt nyelvén.”²¹ De nem kapott meg minden földi (és mennybéli) tudást. Nagyon hasonlít ez egy másik peszeudo- vagy kvázi-mítosz, a Star Wars harmadik részében elhangzott mondathoz, amelyet Mace Windu intézett Anakin Skywalker felé: „*Részt vehetsz a tanács ülésein. De nem kapod meg a Jedi mesterek rangját, és kiváltságait*”. Mintha Harrynek azt mondta volna valaki, hogy bemehet a mennyországba, de nem lehet övé a mindentudás.

Az ánandáról pedig egyértelműen lemondhatunk: Dumbledore sír és a beszélgetést sem övezi felszabadult öröm. Igaz, boldogok, de ez, azt hiszem, természetes: Harry jól van, és elpusztult Voldemort utolsó horcruxa is. Az, hogy hol vannak, nem könnyű megítélni. Harry, mikor megkérdezi, hogy ez valóság, vagy csak a fejében történik, Dumbledore a következőket feleli: „*hát persze, hogy a fejedben történik, de attól miért ne volna valóságos.*”²²

Nemcsak az okkultizmus: a hagyományos vallások és a hozzájuk kapcsolódó mítoszvilágok sem nélkülözik a jóslatokat. Ezekre is találunk utalásokat a könyvben. Kétféle jóslat van: a sybilla és a kasszandra-jóslat. A sybilla-jóslat mindenkinek izgatja a fantáziáját, igyekeznek megfejteni, és elhiszik. A kasszandra-jóslatot nem veszik komolyan, csak azután, mikor beteljesült.

A sorozatban Cassandra Trelawney (aki híres látó volt) a nagyanja Sybill Trelawneynek, a Roxfort jóslástan tanárának. A Sybill név valószínűleg a sybillából származik. Szybillának a görögöknél Apollón isten papnőit, hívták. Úgy gondolták, hogy *látomásaikból* fény derül az istenek akaratára. (A névválasztások itt semmiképp sem a véletlen művei. Tudott dolog, hogy Rowling klasszika-filológiai tanulmányokat is végzett.)

A Trelawney tanárnő több ízben bebizonyítja, hogy méltó nagyanja nevére: először a harmadik kötetben jövendőli meg, hogy Voldemorthoz visszatér egy szolgája, majd az ötödik kötetben kiderül, hogy tőle származik a Harryről és Voldemortról szóló jövendölés is. Bár először a jóstehetség szikráját sem mutatja, ha „önkívületbe” esik (ahogy ezt a papok és papnők is tették akkor, amikor istenük akaratát tolmácsolták) képes megmondani, mit hoz a jövő. Jóslatait nem konkrétan, hanem rejtélyekbe burkolva közli. És persze senki sem hiszi el neki ezeket.

Fejezetünkben azt kívántuk bizonyítani, hogy a Harry Potter regények etikai-erkölcsi világa nem nélkülözi a valláserkölcsei elemeket. A továbbiakban arra keresünk bizonyítékokat, hogy a szövegekben olyan társadalmi etikai-morális kérdések jelennek meg, amelyek min-

²¹ Harry Potter és a Halál ereklyéi 527. o.

²² Harry Potter és a Halál ereklyéi 539. o.

dennapi együttélésünk szempontjából is fontos tanításokat hordoznak, s ilyen módon a nevelésben is segédanyagként, szövegforrásként használhatóak.

Sztereotípiák és előítéletek

Mi az előítélet?

A szociálpszichológusok sokféleképpen határozzák meg az előítéletet. Elliot Aronson²³ a következőket mondja: „*ellenséges, vagy negatív attitűd valamilyen csoporttal szemben – olyan attitűd, amely téves (vagy nem teljes) információkból származó általánosításon alapul.*”.

Az előítéletnek valóban van egy gondolati (kognitív – mit gondolok a csoportról, milyen információim vannak?) és egy érzelmi (emocionális) megnyilvánulása (mit gondolok a csoportról, milyen érzelmeket váltanak ki belőlem a csoport tagjai?).

Gyakran szembesülünk azzal az esettel, hogy valaki már előre megfogalmazta az előítéletet és meg sem próbálkozik azzal, hogy ezt megmássítsa. Két általános esete figyelhető meg: 1) A tényeket eltorzítja, hogy igazolhassa velük az előítéletet; vagy 2) csökönyösen átminősíti őket, hogy más területen fel lehessen használni azon csoportok ellen, amelyekkel szemben előítéletes.

A mély előítéletekben az ember (ahogy Elliot Aronson fogalmaz) „immunis” azon információkkal szemben, amely ellentétes gondosan ápoltsztereotípiájával. Ráadásul nagyon nehéz megváltoztatni ezeket a rögzült nézeteket; az előítéletes egyén legfeljebb arra hajlandó, hogy külön halmazokat határozzon meg saját világnézetén belül, ahova elhelyezheti azokat az elemeket, amelyek nem illenek tökéletesen a világképébe. Jó példa erre a napjainkban elterjedt „cigánybűnözés” fogalma. Az általános sztereotípiák az, hogy az, hogy a cigányok többsége nem mindig jár becsületes úton. Ha egy előítéletes személyt meg akarunk győzni ennek ellenkezőjéről, az legfeljebb addig hajlandó elmenni, hogy egyszerűen létrehozza a „becsületes cigányok” gyűjtőhalmazát, s a normájától eltérő viselkedésű cigányokat ebbe helyezi el. Ettől pedig még inkább megerősödik előítélete, mert a kivétel erősíti a szabályt.

De mindannyian ilyenek vagyunk. Koreában például megeszik a kutyákat. Az európai kultúrkörben nem. Ha úgy vesszük, hogy kultúra nem más, mint az emberiség először integrációs, majd történelem különös paradoxonaként egyre inkább dezintegrációs törekvése a természettel szemben,²⁴ akkor igen érdekes következtetésekre juthatunk. Igyekezünk megmagyarázni, hogy „felsőbbrendűek” vagyunk, és ez is előítélet: kijelentjük, hogy az eltérő kultúrájú ember „primitív”, „barbár” és hozzánk képest alsóbbrendű, sőt! Ennél is továbbmegyünk. Az

²³ ARONSON, Elliot: A társas lény, Akadémia Kiadó Budapest, 2008. 299. o.

²⁴ KONDOR Zsuzsanna: A kultúra fogalmának és tartalmának változása Cicerótól Carey-ig
<http://www.phil-inst.hu/uniworld/kkk/crosscul/kondor/1.htm>

olyan közösségeket, melynek tagjai még törzsi közösségben élnek, gyakran „vadembereknek”, „primitív” kultúrának nevezzük. Azok a bennszülöttek, akik tánccal próbálják meg elálítani az esőt, ostobának, tudatlannak tűnnek azoknak a „civilizált” embereknek a szemében, akik pedig nem ritkán a dudát tövig nyomva próbálják megszüntetni a közlekedési dugót. És itt van a különbség: az indián hisz abban, hogy a tánccal el lehet állítani az esőt. Hisz abban, hogy egy transzcendentális, felsőbb erő – ha tetszik neki a tánc – jót cselekszik velük. A civilizált ember, viszont aligha hiheti, hogy a dudálással valóban minden autót eltüntet az útjából – benne valójában sokkal primitívebb ösztönök dolgoznak a dudálás, mint az általa „vadembereknek” tekintett természeti népekben esőtánc közben. (Itt viszautalhatunk arra a gondolat-sorra is, amit Mircea Eliadétól idéztünk korábban a modern ember mítosz-és valláséhségével kapcsolatban.)

Más emberek előítéleteit könnyű felismerni, különösen, ha nem osztjuk őket. De mi a helyzet saját sztereotípiáinkkal? A tudományban – ami elvileg szabad és előítélet-mentes – is vannak olyan jelenségek, amelyek ezt megcáfolni látszanak: ha a kutató előítéletes valamely csoporttal szemben, akaratlanul is a másiknak kedvez, eltorzítva ezzel az eredményt.

Aronson a már említett könyvében a 301-302. oldalon ír egy kísérletről. Férfiakkal és nőkkel beszélgettek különféle dolgokról. A férfiak a főzés terén, a nők a sport terén gyakrabban hittek a direkt tévesen mondott információknak. Tehát az emberek olyan témában befolyásolhatóbbak, amikről kevesebbet (vagy semmit sem) tudnak. Ezekből sok mindent képesek vagyunk axiómának (alapigazságnak) venni, mert vagy nem tudjuk, hol keressük a bizonyítékot, vagy nem érdekel minket.

Ha találunk is előfeltevéseinkre ellenpéldát, még mindig sebezhetőek vagyunk: kivételek mindig vannak, így elhihetjük, hogy (esetleges kutatásunk során), véletlenül épp rossz, ill. nem tipikus ellenpéldára bukkantunk. Amit viszont ismerünk és szeretünk, arról több információval rendelkezünk. Ezen logika alapján egy jelenséget a következő módon tudunk megítélni:

1. Rendszerbe illőnek érezzük: belehelyezzük a rendszerbe, amit mi is ismerünk.
2. Rendszerbe nem illőnek érzékeljük. Ebben az esetben
 - a. átértékeljük a saját tudásstruktúránkat és úgy igazítjuk, hogy az állítás belehelyezhető legyen,
 - b. elvetjük. Előbbit akkor alkalmazzuk inkább, ha az állítást olyan tekintély fogalmazza meg, aki valószínűleg nálunk többet tud a dologról.

Az emberek többsége tudja, hogy előítéletesnek lenni nem elfogadható, ezért nagy gondot fordít arra, hogy ne tegyen, ne is mondjon olyat, ami a sztereotípiáról árulkodik. (Az USA-ban, az újabb időkben több politikus bukott bele meggondolatlanul tett megjegyzésekbe.) Az azonban, hogy elfojtsuk, netán megmászítsuk ezeket a sztereotípiákat, nagy mentális erőfeszítést igényel. Így, amikor kognitív erőforrásaink kimerültek (fáradtak vagyunk, dühösek, vagy részegek), akkor az előítéletek újult erővel kirobbanhatnak belőlünk. Az emberek ráadásul úgy vannak „programozva”, hogy vonzódnak azokhoz az ideákhoz, amelyek előítéleteiket igazolni látszanak.

Sztereotípiák és előítéletek

*„Az előítélet lényege bizonyos jellemvonásoknak, vagy motívumoknak egy egész embercsoportra való általánosítása.”*²⁵ Mi emberek az egész világot így szemléljük, elemezzük. Mindenről van véleményünk (előzetes tudásunk, tapasztalatunk, vagy egyszerűen csak elképzelésünk), és ezek mögé bújva szemléljük a jelenségeket. Például, ami esztétikailag szép, ahhoz vonzódunk, ami csúnya, attól tartózkodunk (más kérdés, hogy szép-e az, amit annak tartunk).

Amikor sztereotipizálunk, ezeket a tapasztalatokat, elképzeléseket vetítjük ki az egész csoportra, függetlenül az individuális különbségektől. Ilyen a „fukar skótok” vagy a „buta szőke nők” esete. Mind a két közösség viccek céltáblája szokott lenni. Amikor valakit meg kell ítélni, nehezen tudunk objektíven gondolkodni. Ha ismerjük és szeretjük őt, akkor pozitívabb értékelést kap, és könnyen szemet hunyhatunk esetleges hibái felett is. Akit ismerünk, de nem szeretünk, keményebben ítéljük meg, hibáit is képesek vagyunk felnagyítani. Akit pedig nem ismerünk, azt sem biztos, hogy minden más körülménytől mentesen tehetjük egyik, vagy másik csoportba. Szeretünk információkat szerezni, mielőtt döntünk.

Ez a magatartás azonban nem mindig szándékos, és nem mindig negatív. Ez ugyanis több esetben csupán az extrém redukcionizmus eredménye, amivel rendszeresen élünk is. Az evolúció alacsonyabb szintjein ugyanis létszükséglet volt, hogy rögtön megkülönböztessük az ellenségeket és a barátokat, ahogyan sok számítógépes játékban is azonnal jelzi a célkereszt, hogy akire nézünk barát, vagy ellenség. Ilyen segítő és hiteles eszközök azonban a valóságban nem mindig állnak rendelkezésünkre. Minden embert azonnal besorolunk valahova, ha meglátjuk: magasság, nem, szemszín, hajszín, stb. alapján. Ráadásul rögtön eldöntjük, hogy szimpatikus, vagy sem a számunkra. (Holdudvar-hatás.) Ezek után a viselkedését is ebből az aspektusból ítéljük meg. Aki szimpatikus, esetleges hibás döntése esetén is „jót akart”, aki nem szimpatikus, az hiába dönt vagy cselekszik a mi szempontunkból helyesen, legtöbbször úgy

²⁵ Aronson, i.m. 2008, 306. o.

ítéljük meg, hogy hibás cselekedetei „természetéből fakadnak”, számunkra kedvező tettei pedig „véletlenül” történtek.

Összességében mondhatjuk azt, hogy ezeket a kategóriákat már a gyermekek is felállítják. Ők általában „első benyomás” alapon döntenek. A felnőttek is hajlamosak erre, bár ők beengednek „egyéb” tényezőket is a megismerés folyamán, amely segít abban, hogy ne az ösztönök, ne az elképzelések, hanem a tudatosság és a tapasztalat irányítson a kategorizálás folyamatában, felülírva évezredek evolúciós ösztöneinket.

Sztereotípiák és attribúciók

A sztereotípiák egyik különleges esete az oktulajdonítás (attribúció). Azt mondhatjuk, mindennek megvan a maga oka, minden tett mögött van egy mozgatórugó, ami miatt történt. Ha egy szerintünk kiváló író például egy sikertelen regényt írt, több okot is találunk a felmentésére: rossz volt a célközönség, beteg volt, idegesítette valami, esetleg a magánéletében akadnak gondok. Amennyiben valami olyan indokot találunk, ami segít abban, hogy empátiakusak legyünk vele (például a regény írása közben kórházba került a kislánya), könnyebben elnézzük a hibákat.

A viselkedés okai több részből tevődnek össze, alkotóelemei: a személy (a cselekvő), az akció tárgya/célja, és a helyzet. Előfordul, hogy valaki mindig hasonlóan viselkedik, még akkor is, ha különböző helyzetekkel találkozik (ez az ún. *konzisztencia*). Másik lehetőség a *konszenzus*, ez esetben más emberek viselkednek hasonlóan hasonló helyzetekben. És itt visszatérünk a csoportra és a sztereotípiára. Ha azokat az embereket, akik ugyanúgy viselkednek azonos helyzetben, egy *csoportnak* tekintünk, akkor könnyen belátjuk, hogy ezzel a csoporttal szemben létrehozhatók olyan igaz állítások, amelyek a csoport minden tagjára egyformán igazak. Mivel pedig belső viselkedésünket érzelmeink is irányítják, így ebben az esetben azonos érzelmű emberekről is beszélhetünk.

Arra is van eset, amikor „szeretnénk elhinni” amit látunk, ennek érdekében úgy módosítjuk a sztereotípiáinkat, hogy a hit, amit a bizonyos személy/cselekvés iránt érzünk, megerősödjön. Aronson hoz egy példát,²⁶ ami segít nekünk megérteni ezt: új környékre költözünk, és meglátogat minket szomszéd. Örülünk, mert nem ismerünk senkit. Jól elbeszélgetünk, majd, mikor elmegy, megszólal: ő egy biztosítási ügynök, és ha kell, csak szóljunk neki. Akkor most ő a barátunk, aki egy biztosítási ügynök, vagy egy biztosítási ügynök, aki a barátunknak tetteti magát? Ha megjelenése kellemes volt, hajlamosak vagyunk az előbbi következtetésre.

²⁶ Aronson, i.m. 2008, 311. o.

Az utolsó gondolat, amit fontosnak tartunk, a *disztinktivitás* fogalma. Ez azt vizsgálja, hogy a cselekvés, viselkedés mennyire megkülönböztető jellegű (csak bizonyos helyzetekben, bizonyos személyekre jellemző, vagy általánosnak tekinthető).

Az attribúció, a konszenzus, a konzisztencia és a disztinktivitás kapcsolatát az alábbi példán szeretném bemutatni: Pál vizsgája rosszul sikerült. Vajon miért? Megfigyelhetjük, hogy más a helyzet akkor, ha mindig rosszul sikerülnek a vizsgái, ha más vizsgái jól sikerültek, vagy mindenkinek jól / rosszul sikerült az adott vizsga. A konzisztencia az *adott eseményt* figyeli, a disztinktivitás ugyanannak a személynek *más viselkedési struktúráját* figyeli, a konszenzus a *többiekét, a másokét*, míg az attribúciót egyfajta *konklúzióként* foghatjuk fel.

Konzisztencia	Disztinktivitás	Konszenzus	Attribúció
Máskor jól sikerül.	A többi vizsgája jól sikerült.	Mindenkinek rosszul sikerült.	<i>A vizsga volt nehéz.</i>
Mindig rosszul sikerül.	A többi vizsgája is rosszul sikerült.	Senkinek nem sikerült rosszul.	<i>Pál nem tanult eleget.</i>
Máskor soha nem sikerül rosszul.	A többi vizsgája jól sikerült.	Senkinek sem sikerült rosszul.	<i>Valamilyen külső körülmény miatt.</i>

*Miért nem sikerült Pál vizsgája?*²⁷

Bizonyos helyzetekben úgymond „attribúciós torzításokba” esünk. Ez azt jelenti, hogy egy véletlen, vagy szituációs megnyilvánulást, valamely állandó jellegű, belülről fakadó sajátosság jeleként értelmezzük (ez az ún. „alapvető attribúciós hiba”).

Az attribúciót befolyásolhatja az érzelmi beállítódás és az is, hogy cselekvők, vagy megfigyelők vagyunk. Saját magunk cselekedeteit szeretjük külső okokkal magyarázni. Konszenzusra vonatkozó információk torzulása esetén egyetlen eset alapján, hamis általános következtetésre jutunk. Pl.: „Nem csoda, hogy rosszul vezet, hisz nő.”

Végül beszélhetünk *önkiszolgáló torzításokról*. Önkiszolgáló torzítások esetén a cél, hogy jutalmat szerezzünk, ill. elkerüljük a megszégyenítést. Ezt a gyerekek (pl. házi feladatok el nem készítésének esetén) is alkalmazzák, hogy megmagyarázzák cselekedeteiket. „Más sem csinálta meg.” Ilyenkor hamis a konszenzus, mert eleve hamis állításokból indulunk ki.

Saját sztereotípiáink és attitűdjeink hatnak saját gyermekeinkre is. Még érdekesebb, hogy a gyermekekkel szembeni sztereotípiák megvalósulnak-e? Ez az „önmegvalósítás”²⁸ elmélete. Eszerint ha a gyerekek sokszor mondjuk, hogy tehetségtelen, akkor előbb-utóbb elhiszi ezt magáról, és valóban az lesz. Vagy ha a férfiak és a nők egyenlőtlenségének sztereo-

²⁷ ARONSON, Elliot: A Társas Lény című könyve, 160-166. oldal alapján.

²⁸ ATKINSON – ATKINSON – BEM – SMITH: Pszichológia. Akadémiai kiadó 2007. 672.o.

típiáját vesszük alapul: amennyiben egy férfi elvégzi a munkáját, azért teszi, mert képes rá. Ha egy nő képes ugyanerre, hajlamosak vagyunk körülményekre hivatkozni („szerencséje volt”).

Itt még az *önattribúció* fogalmáról is beszélnünk kell. Ez a magunkkal szembeni elvárások és a magunkkal szemben támasztott követelmények rendszere. Ebben az esetben nem „másnak”, hanem magunknak magyarázzuk saját tetteinket. Mit gondolunk például, ha egyest kapunk egy dolgozatra? Először nyilván azt, hogy nem tanultunk eleget. Utána, ahogy egyre inkább végiggondoljuk, próbálunk más lehetőséget találni (tanár, külső körülmény, padtárs, stb.).

Ha elkövetünk egy hibát, hajlamosak vagyunk a következő körben elfelejtkezni a tényleges okokról, és újra elkövetni azt. Például, ha a kétkörös autóverseny első körét elveszítjük, hajlamosak vagyunk vagy feladni a versenyt, vagy a második körben is veszíteni, mert elkezdünk kételkedni saját képességeinkben.

Az önbeteljesítő jóslatok

Életünk során gyakran találkozunk különféle emberekkel: gyerekekkel, felnőttekkel, fiatalokkal, idősekkel, stb. Már volt róla szó, hogy az, hogy hogyan viszonyulunk hozzájuk, ez a sztereotípiáktól függ. Azt a jelenséget, amikor azt véljük kapni, amit vártunk, *önbeteljesítő jóslat*-nak nevezzük.

Ez általában negatív kihatású, mert a partnernek nincs lehetősége megmutatni azt, hogy valójában milyen személyiség, már csak azért sem, mert mi a sztereotípiáinknak megfelelően viselkedünk vele. Partnerünk ennek megfelelően valóban úgy reagálhat, ahogy eredetileg elvárjuk tőle. (Pl. X szerintünk goromba ember, ezért mi is gorombák vagyunk vele, ezért X valóban goromba lesz velünk.) Sokszor társas interakciók segítségével próbáljuk meg megerősíteni, vagy cáfolni sztereotípiáinkat. Ez azonban veszélyes lehet: ugyanis akkor is megerősíthetjük hipotéziseinket, ha azok teljesen tévesek. A kérdés meghatározza a választ is.

Ezek után nem nehéz megmagyarázni, hogy a sztereotípiák miért olyan ellenállóak a változásokkal szemben. Amikor vélekedéseket alakítunk ki másokról, az önbeteljesítő jóslat biztosítja, hogy elvárásainknak megfelelő társas valóságot teremthessünk magunknak.

A sztereotípiafenyegetés

Azok az emberek, akik sztereotípiák célpontjai, paradoxon módon azzal is megerősíthetik azokat, hogy érvényteleníteni próbálják őket. Éppen ezért sokan attól rettegnek, hogy tetteikkel csak megerősítik a velük kapcsolatos sztereotípiákat. Ezt nevezzük *sztereotípiafenyegetés*-

tésnek. Ezzel kapcsolatban is hoz Aronson egy példát.²⁹ Beszámol arról, hogy figyelték fekete és fehér diákok viselkedését tesztírás közben. A fehérek nyugodtak maradtak, számukra a tesztnek nem volt következménye, nem izgatta őket, hogy a teszt esetleg értelmi képességeik mérésére szolgál. A feketék feszültek és idegesek voltak, a számukra hátrányos sztereotípiák miatt őket érzékenyen érintette, ha úgy vélték, hogy a teszt értelmi képességeiket méri föl, s ezért valóban rosszabbul is teljesítettek.

Minden olyan csoport, amelyet másiknál „alsóbbrendűbbnek” állítanak be, megtapasztalja a sztereotípiafenyegetést. Minden ember több csoportba tartozik bele. Például mindenkinek van neme, bőrszíne, valamilyen foglalkozása. Ezeknek a halmazoknak más-más szerepük lehet a sztereotípiákban. Előfordul, hogy valaki több pozitív, vagy több negatív sztereotípiahalmazba is belekerül.

Eddig főleg a sztereotípiák negatív hatását írtuk le, de léteznek pozitív sztereotípiák is. Például, ha egy csoport tagjaival tesztkitöltés előtt elhitetjük, hogy ők jó tanulók és egy elit társasághoz tartoznak, máris jobb eredményeket produkálnak.³⁰

Az áldozat hibáztatása

Sokaknak nagyon nehéz beleélni magát az áldozat szerepébe, hiszen sohasem tapasztalták meg ezt az érzést. Lehet, hogy sajnáljuk, lehet, hogy együtt is érzünk az áldozatokkal. De néha mégis jellemezheti attitűdjeinket, hogy magát az áldozatot hibáztatjuk a balsorsáért.

Óhatatlanul megfordul a fejünkben az, hogy az áldozat valahogy „kiprovokálta” azt, ami vele történik. Pl. annak a barátunknak, aki elpanaszolta, hogy egy társaságban lenézték, azt válaszolhatjuk: ne menj olyan helyre, ahol ismernek. Ez estben csak őt tesszük felelőssé (miért ment oda?) és nem mást.

Ennek oka abban keresendő, hogy az ember szeretné a világot egy igazságos helyként felfogni. Mindaddig, amíg nem kapunk egy olyan impulzust, ami teljesen felborítja ezt a hitünket, addig keresünk valami fogódzót ennek a reménynek a fenntartására. (A világ alapvetően igazságos hely, csak...).³¹

A fentebbi áttekintés után visszatérünk a Harry Potter regényekhez, és megvizsgáljuk, hogyan működnek sztereotípiák és előítéletek a varázsvilágban, ill. hogy mi, miáltal mit tanulhatunk ezekből.

²⁹ ARONSON, i.m. 2008, 316. o.

³⁰ Matthew McGlone kísérlete, idézi: ARONSON, i.m. 2008, 317. o.

³¹ Lásd: Függelék, 2. modul, RAVASZ példatár

A diszkrimináció, a közömbösség és a társadalmi méltányosság a Harry Potter regényekben

A Harry Potter sorozat történeteiben meglehetősen sok a diszkrimináció. Ez legtöbbször a kétségtelenül gonosz szereplők viselkedésében fedezhető fel. Legyen szó Draco Malfoy a Weasley-családdal szemben táplált osztályelvű gyűlöletéről, Voldemort „sárvérűek” elpusztítására irányuló, rasszista vágyáról, Lucius Malfoy Dobbyval és más házimanókkal szembeni kegyetlenkedéseiről, vagy Dolores Umbridge, Hagrid irányában táplált xenofób megvetéséről, az üzenet mindig egyértelmű: a diszkrimináció a *gonosz* emberek sajátja. Senki nem tanúsít diszkriminatív magatartást azok közül, akiket *jónak* tartunk. De valóban így van ez? Ilyen sematikus lenne a Harry Potter-i világ? Ahhoz, hogy megválaszolhassuk ezt a kérdést, tisztáznunk kell, mit is tartunk diszkriminációnak.

Ebben a fejezetben ezt a kérdéskört vesszük szemügyre. Megpróbáljuk közelebbről megvizsgálni a házimanókkal szembeni hátrányos megkülönböztetés erkölcsi hatásait és Hermione válaszreakcióját, azaz a Manók Alkotmányos Jogaiért Országos Mozgalom, vagy röviden MAJOM megalapítását. A MAJOM története bemutatja, hogyan maradhat fenn a diszkrimináció a „jó” emberek „erkölcsi radarja alatt”, így értékes tanulságokkal szolgál a pluralista társadalmak számára, ahol még hordozzák a diszkrimináció örökségének társadalmi terheit.

A fő okfejtésem három részből áll:

1. Általános bevezetés gyanánt a megkülönböztetés fogalmát körvonalazom.
2. A fogalom erkölcsi jelentésének tisztázását követően megvizsgálom azon viselkedés morális alapjait, miszerint a megkülönböztetés rossz dolog. Ezután fontolóra veszem a kérdést, hogy a diszkriminációval sújtottakkal szembeni közömbös magatartás helyes viselkedés-e.
3. Az utolsó részben kifejtem, hogy a közömbösség nem csupán erkölcsi véték, hanem a gyakorlat szempontjából is a legrosszabb döntés.

Megkülönböztetés és előítélet

A filozófusok szeretnek óvatosan bánni a szavakkal, ezért kezdetnek vizsgáljuk meg közelebbről a „megkülönböztetés” kifejezést. A szónak van egy mély, erkölcsi töltésű, és egy erkölcsileg semleges jelentése is. Fontos, hogy tisztában legyünk a különbséggel, különben félreérthetőek leszünk – a többértelmű szavaknál egyébként is mindig utalni kell rá, hogy melyik értelemben használjuk őket.

A *megkülönböztetés* szó erkölcsileg semleges értelemben annyit tesz: különbséget tenni a dolgok között. Ez a használatmód eléggé közkeletű. Harry Potteres hasonlattal élve: ha meg tudom különböztetni a sárkányt a hipogrifftől, azalatt azt értjük, hogy meg tudom mondani pontosan, hogy melyikük melyik. Ebben az értelemben a differenciálásnak nincsen semmilyen erkölcsi töltése. Ezt nevezzük *leíró értelem*nek, mert pusztán valaminek a leírására, osztályozására szolgál.

A *megkülönböztetés* szónak az az értelme, ami bennünket érdekel, szöges ellentétben áll a leírásra szolgáló használatmóddal. A morális értelemben vett megkülönböztetést körülbelül így határozhatjuk meg: az erkölcsileg egyenértékű személyek erkölcsileg alsóbbrendűként kezelése.³² Ez a használatmód már nem mentes a morális felhangtól.

Így, ha azt mondom: megkülönböztetem a férfiakat a nőktől, azt kétféleképpen érthetem. Egyrészt a semleges értelemben, amikor tudom, hogy akinek hosszú a haja és van fülbevalója az nő, akinek rövid a haja és nincs fülbevalója, férfi. Az erkölcsileg negatív érteleme pedig azt jelenti, hogy a férfiak többet érnek a nőknél, mert...

Mi a gond az előítélettel?

A válasz erre látszólag egyszerű: az, hogy senki sem érdemli meg, hogy előítélettel bánjanak vele. Más szóval mindenkinek jár az alapvető erkölcsi tisztelet és ez összeegyeztethetetlen az előítélet minden formájával. Ez az elgondolás nagyon népszerű napjainkban, de sokkal régebből gyökerezik. Alapjait a neves, felvilágosodás korabeli gondolkodó, Immanuel Kant erkölcsfilozófiája teremtette meg.³³ Kant úgy vélte, minden értelmes lény jogosan tart igényt az alapvető erkölcsi tiszteletre, pusztán azon az alapon, hogy értelmes, saját gondolata és akaratja van. Ezt az elgondolást a kategorikus imperatívusz elmélet keretében fogalmazta meg: „Cselekedj úgy, hogy az emberiségre mind a saját személyedben mind bárki máséban minden-

³² DE BENOIST, Alan: What is Racism? 12. o. www.whatisracism.pdf

³³ NAGY József (szerk.): Kant szócikk = Filozófiai Lexikon 209. oldal, Akadémia Kiadó, 2008.

*kor, mint célra és sohasem, mint pusztá eszközre legyen szükség.*³⁴” Kant úgy érti ezt, hogy minden értelmes lény saját akarattal rendelkezik, ezért veleszületett szabadsága van cselekedetei és fontosabb elkötelezettségei megválasztásában. Nem helyes tehát elvenni az embereknek ezen szabadságát, és arra kényszeríteni őket, hogy mások érdekeit szolgálják. Kant ezt nem csak helytelennek, hanem *irracionálisnak* is tartotta.

Irracionális dolog, egy személyt pusztá eszközként és nem önmagáért való célként (azaz értelmes és teljességgel önálló, valamennyi erkölcsi joggal rendelkező lényként) kezelni, mert egy cselekedet erkölcsi elfogadhatósága attól függ, hogy az adott cselekedet engedélyezett-e bárkinek. Kant azokat a tetteket, melyek megfelelnek ennek a kritériumnak, *általános törvényeknek* nevezte.

Ebből következik, hogy a nem elfogadott tettek nem tekinthetők általános törvénynek, legalábbis ellentmondás felmerülése nélkül. Minden bonyolultabbnak tűnik, mint amilyen valójában. Ezt a következő, Harry Potteres példával szeretném szemléltetni.

Tegyük fel, hogy Draco Malfoy szeretné megbűvölni Neville Longbottom üstjét bájitaltanórán. Mindezt azért, hogy Piton mérgében kihajítsa Neville-t az osztályból. Kant azt mondaná, hogy Malfoy terve mögött a következő vezérelv áll: *erkölcsileg megengedett, hogy saját szórakozásomra megbűvöljem az általam nem kedvelt személyek üstjét.* Kant ezután fontolóra venné, hogy ez valóban olyan dolog-e, amit bármikor bárkinek megengednénk – azaz általános törvény-e. Ennek megállapítására el kell képzelnünk, mi lenne, ha ez a cselekvés általánosan elfogadható lenne. Ehhez magát a vezérelvet kell átfogalmazni: *erkölcsileg megengedett, hogy bárki, saját szórakoztatására megbűvölje az általa nem kedvelt személyek üstjét.* Milyen lenne a világ e mellett a vezérelv mellett? Biztosan sok elrontott bájital készülne, ám nem a következmény a lényeges. A lényeg – ahogy Kant mondaná – az, hogy ha egyetértünk ezzel a vezérelvvel, akkor elméletben mi is elfogadjuk azt, hogy *mások* bűvöljék meg a *mi* üstünket az ő saját szórakoztatásukra. Más szavakkal kifejezve vállalnánk, hogy mások ne értelmes, gondolkodó lényként, hanem pusztá eszközként bánjanak velünk. Saját magunkkal szemben nyilván ezt nem engednénk meg, hiszen a kategorikus imperatívusz arra szólít fel minket, hogy az emberiséget – sem a saját személyünkben, sem másokéban – soha ne kezeljük pusztá eszközként. Következtetésképpen: nem tudjuk Malfoy vezérelvét önellentmondás nélkül elfogadni. Malfoy várható reakciója kiválóan illusztrálja ezt. Ha elmesélnénk neki mindazt, amit Kant etikájáról megtudtunk, akkor valószínűleg ezt mondaná: „Hé! Én nem ezt akarom. Csak el akarom rontani Neville főzetét. És nem ajánlom, hogy az enyémet bárki el-

³⁴ KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése / A gyakorlati rész kritikája / Az erkölcsök metafizikája.* Budapest, 1991, Gondolat 62. o.

rontsa!” Malfoy tehát úgy gondolkodik, hogy ő ugyan megengedi magának, hogy másokra puszta eszközként tekintsen, míg önmagát ez alól kivételnek tekintené. Eközben csak azt nem látná be, hogy az emberiség egészére vonatkoztatott szabályok „mindent, vagy semmit” elvűek. Aki tehát saját magára kivételként próbál tekinteni, ellentmondásba keveredik. Úgy gondolja, hogy a szabály *rajta kívül* mindenki másra érvényes. De, mivel ő is ember, azt látja, hogy a szabály érvényes, de közben mégsem az. Így ellentmondásokba keveredik, és ez – ahogy Kant is mondja – teljesen irracionális dolog.

Ha Kantnak igaza van, akkor két jó okunk van azt gondolni, hogy az előítélet helytelen. Elsősorban azért, mert sérti az elszenvedők emberi természetét. Másodsorban pedig azért, mert ésszerűen gondolkodva senki sem érthet egyet egy olyan szabállyal, amely teret enged az előítéletes viselkedésnek. Éspedig azért, mert ez szemben állna a kategorikus imperatívusszal. És ez – amint a példán láttuk – ellentmondáshoz vezet.

Most merülhet fel a kérdés, hogy a közömbösség is helytelen-e. Hermione akciója, hogy felmentse Dobbyt és a többi házimanót a szolgaság alól (megalapítja a MAJOM mozgalmat) megmutatja, hogy bizony az.³⁵

Miért nem működik a MAJOM?

Házimanóval először a *Titkok Kamrájában* találkozunk, amikor Dobby, Lucius Malfoy manója, Harryhez siet, hogy figyelmeztesse a Roxfortban rá leselkedő veszélyekre. Dobby egy szakadt párnahuzatot visel öltözők gyanánt (a szolgasorban levő házimanóknak nem szabad normális ruhát hordaniuk). Az üzenetet gyötrelmek közepette adja át, mert hol mesél, hol fejét falba verve bünteti magát, hiszen cselekedete ellenkezik gazdái akaratával.³⁶

A *Tűz Serlegében*, egy évvel azután, hogy Harry csellel visszaadja Dobbynak a szabadságát, Hermione létrehozza a Manók Alkotmányos Jogaiért Országos Mozgalmat (továbbiakban: MAJOM). Céljai között szerepel a „teljesítményarányos bérezés” és a „varázslényekhez méltó munkakörülmények biztosítása”. Hosszú távon pedig azt szeretné elérni, hogy változtassák meg a manók pálcahasználatát tiltó törvényt és „alkalmazzanak egy manót a varázslény felügyeleti főosztályon, aki képviseli fajtársai érdekeit.”³⁷ Ezek nemes céloknak tűnnek, a MAJOM mégsem arat sikert a diákok körében. Amikor Ron először hall a dologról, kioktatóan szól Hermionéhoz: „*Jól nyisd ki a füled – mondja – a manók – jól-érik-magukat–*

³⁵ Lásd: Függelék, RAVASZ példatár, 1. modul

³⁶ *Titkok Kamrája*, 17. - 24. o.

³⁷ *Tűz Serlege* 217. o.

így. *Elégedettek a sorsukkal.*”³⁸ Később megtudjuk, hogy ez az az általános nézet, ami megakadályozza, hogy a MAJOM népszerű legyen a Roxfort diáksága körében.

A jelek szerint rendelkeznek saját akarattal. Dobby, a gazdája akarata ellenére, elmegy Harryhez, hogy figyelmeztesse őt – tudatában annak, hogy ez akár halálos veszélyt is jelenthet számára. Dobby fajtársát, Winky-t a gazdája számúzi, mert úgy véli, a manó kockára tette a jó hírét. A Roxfortban Winky büszkeségből nem fogad el pénzt a munkájáért.³⁹ A többi házimanó, pedig kerüli Dobby társaságát független viselkedése miatt.⁴⁰ Még a szánalmas Sipor, a Sirius Black rezidenciáján élő házimanó is szabad akaratról tesz tanúbizonyságot, amikor megpróbálja megakadályozni Siriust abban, hogy kidobáljon a házból minden olyan tárgyat, ami anyja halálfalók melletti elkötelezettségére emlékezteti.⁴¹

Beláthatjuk tehát, hogy a házimanók olyan értelmes és autonóm lénynek számítanak, akikre érvényes Kant erkölctana. Ha házimanók a valóságban is léteznének, kijárna nekik mindaz az erkölcsi tisztelet, ami az embereknek, mert hozzánk hasonlóan képesek gondolkodni. És ha ezt belátjuk, akkor megértjük, hogy erkölcsileg helytelen e lények szolgaságba kényszerítése.

Mit gondoljunk ezen esetben Ron, illetve enyhébb mértékben Harry és a Roxfort többi diákja által tanúsított közömbösségről a házimanók helyzetét illetően (ami alól Dumbledore fontos kivételt képez)? Vajon Harry és Ron sem mentesek az előítéletektől? Ha ez így van, akkor kiderül, hogy még a jó embereket is hatalmukba kerítik néha az előítéletek (a jelek szerint anélkül, hogy bennük tudatosulna). Ez némi feszültséget keltene (talán nagyon helyesen). Azt gondoltuk, hogy csak a gonosz emberek, mint Malfoyék, Voldemort, vagy Umbridge viseltetnek előítéletekkel. Harryt és Ront pedig jónak tartjuk, és ha azt tapasztaljuk, hogy bennük is van előítélet, akkor vagy be kell látnunk, hogy hőseink erkölcsi szempontból nem teljesen makulátlanok, vagy újra kell értékelnünk a diszkriminációról alkotott fogalmainkat, és el kell vetnünk az az alapelvet, hogy erre csak a *gonoszok* képesek. A feszültséget feloldhatjuk, ha megválaszoljuk a következő kérdést: amennyiben a házimanók szolgasorba kényszerítése etikátlan, akkor vajon az is etikátlan-e mások részéről, ha csak „ülnek” és nem csinálnak semmit felszabadításuk érdekében? Ha nemmel válaszolunk erre a kérdésre, akkor Harry és Ron álláspontja védhető. Ha igennel, akkor felül kell vizsgálnunk az előítéletről szóló elméleteinket.

³⁸ Tűz Serlege 217. o.

³⁹ Tűz Serlege 138., és 359. o.

⁴⁰ Tűz Serlege 358. o.

⁴¹ Főnix Rendje, 102. o.

Három érvet szeretnék felsorakoztatni amelle, hogy a manók leigázásának nyilvánvaló etikátlansága ellenére a közömbösség elfogadható. Az első az, hogy a manók rabszolgasága nem is olyan rossz dolog. Néhány manó, persze, borzalmas körülmények között él, de korántsem mind. Néhányuknak – talán sokuknak – éppen olyan jó soruk van, mint azoknak, akik a Roxfort konyháján dolgoznak. Nem arról van szó, ha mindannyian elpusztulnának, ha nem tennék valamit. Egy tökéletes világban persze nem lenne házimanó-rabszolgaság, de Rowling világa korántsem tökéletes. És mivel kisebb baj is nagyobb ennél (pl. halálfalók ólálkodnak kint), sorrendet kell felállítani az erkölcsi teendők között. A házimanó-rabszolgaság a megoldandó problémák listájának végére kerül.

Másodszor, igaz, hogy a házimanók leigázása rossz dolog, de ez nem jelenti azt, hogy másoknak kötelességük azt megakadályozni. Végére is ésszerű volna, ha mindenkit köteleznénk, hogy tökéletessé tegye a világot. Az embereknek a saját problémájukkal kell foglalkozni, és nem folytathatnak mások érdekében állandó hadjáratot. Erkölcsileg semmivel sincs több kötelességük Harryéknek küzdeni a házimanó-rabszolgaság ellen, mint mondjuk az ellen, hogy a világon senki se éhezzen. Szembe kell néznünk a ténnyel: az életnek vannak olyan kevésbé kellemes és elfogadható tényei, amelyekkel együtt kell élni.

Harmadszor nem vethetjük el Ron érvét sem. Úgy tűnik, a házimanók „örülnek”, hogy rabszolgák lehetnek. Winkyt, például, teljesen feldúlja a szabadsága. Olyannyira, hogy végül inni kezd, és a szolgaság rendszerén kívül teljesen használhatatlanná válik. Ha a házimanók szívesen szolgálnak, mire jutnánk a felszabadításukkal? Saját akaratuk van, amit gyakorolhatnak, ha másként akarnának élni. Minden bizonnyal igényelnék a szabadságot, de nem akarnak szabadok lenni. Ezt onnan tudhatjuk, hogy soha sem kérnek ilyesmit. Ebből mi következik? Van saját akaratuk, és nem akarnak felszabadulni, így nem helyes, ha akaratuk ellenére szabadságra kényszerítik őket. Az, hogy Dobby élvezi a szabadságot, nem jelenti azt, hogy más házimanó is élvezné. Így kötelességünk tiszteletben tartani az autonómiájukat és tartózkodnunk kell a szolgasorba való beavatkozástól.

Lássuk, mit is mondanak ki a fentebb említett érvek. Az első azt, hogy – bár kötelességünk lenne segíteni a manókon – ezeket megelőzik más, sürgősebb feladatok. A második szerint egyáltalán nem vagyunk kötelesen segíteni rajtuk, a harmadik pedig az, hogy kötelességünk békén hagyni őket. Ezen érvek közül – ha helyesnek bizonyul – bármelyik okot adhat arra, hogy a házimanókkal szembeni közömbösség etikailag elfogadható. Sajnos, azonban, ha valaki komolyabban megvizsgálja az érveinket mindegyikben észrevehet egy hibát. Ezeket inkább mi szeretnénk az olvasó elé tárni, többek közt bizonyítva, hogy a filozófiában hibátlan okfejtés nincs. Kezdjük az utolsó érvvel:

Ron tehát azt mondja, hogy a házimanók szeretnek rabszolgák lenni. Ám hogyan lehetséges ez, ha értelmes lényekről van szó? Létezik egy jelenség, amely a manók értelmes gondolkodásával összeegyeztethetően magyarázatot adhat e lények különös rabszolgaságválalására. Ezt a jelenséget olyan közösségek esetében figyelték meg, melynek tagjaival szemben mások hosszú időn át előítéllettel viseltettek. Az idők folyamán e csoportok saját magukról alkotott képe egyre közelebb kerül ahhoz, amelyet megítélőik alkottak róluk, és az ebből fakadó önbecsüléshiány bármely bilincsnél erősebben tartja őket kialakult helyzetükben. Ez a jelenség az amerikai fekete lakosság körében volt tapasztalható, legalább is W.E.B. DuBois 1903-as, korszakalkotó műve a *The Souls of Black Folk* megszületése óta. DuBois azt írja, hogy a fekete amerikai „*afféle hetedik gyermek, aki testén lepellel, s a jövőbe látás képességével született ebbe az amerikai világba. Egy olyan világba, amelyben nem lehet igazi öntudata, ahol csak a másik világ megnyilvánulásán keresztül láthatja önmagát. Különös érzés ez a kettős tudat – örökké mások szemével tekinteni önmagunkra.*”⁴² A filozófus, Cornel West DuBois-val összhangban megállapítja: „*az intelligenciájukat, a szépségüket és a lehetőségeiket kétségbe vonó, lealacsonyító értékítéletek gondolkodás nélküli elfogadása nemcsak egyik előidézője társadalmi hátrányuknak, de a fekete amerikai középosztály [reformra irányuló] erőfeszítéseit is visszaveti.*”⁴³ A manók rabszolgaságba vágyódása tehát nem lelkük leghőbb vágyát tükrözi, hanem lelki szolgaságuk mélységét. Ezt az érvet tehát el lehet vetni.

Talán a második érvünk hatásosabb lesz: ez kimondja ugyan, hogy a házimanók rabszolgasorban tartása rossz dolog, de azt nem ismeri el, hogy ez a rabszolgaság állapota annyira rossz, hogy mindenképpen cselekvésre kötelezzon minket. Elvégre annyi negatív dolog történik a világban, hogy nem várható el tőlünk, hogy mindenre megoldást találjunk. ésszerű erkölcsi rend nem követelhet tőlünk ilyen sokat. Erre az évrre kettős válasz adható.⁴⁴

Először is megállapítható, hogy ez az érv ésszerűnek látszik olyan nagy horderejű problémák esetében, amelyeket nem lehet megakadályozni, nehezen fogadhatjuk el alkalmazását olyan problémák esetén, melyekért nem csak felelősek az emberek, de amelyeket viszonylag egyszerű kiküszöbölni. A házimanók, ugyanis nem mindig voltak szolgasorban. A Mágiaügyi Minisztériumban álló, varázslények szobraival körülvett szökőkút bizonyítja, hogy a múltban a házimanók – legalább is névlegesen – egyenrangúak voltak a varázslókkal, bo-

⁴² DuBOIS, W.E.B.: *The Souls of Black Folk*, New York 1994, Dover, 2. o.

⁴³ WEST, Cornel: *Race Matters*, New York, 1993, Vintage, 98. o.

⁴⁴ Az erre az évrre adott válasz általános felépítésében részben BLACKBURN, Simon-nak egy hasonló felvetésre adott, ragyogó replikájára támaszkodok, amely a szerző *Being Good* című művében szerepel. Oxford, 2001, Oxford University Press 48 – 49. o.

szorkányokkal és más varázslényekkel.⁴⁵ Így a varázslóvilágnak már nem is olyan egyszerű elhatárolnia magát a problémától. Másodszor hangsúlyozni kell, hogy a házimanók rabszolgaságának ügyében való cselekvés megkövetelése nem azonos azzal a követeléssel, hogy mindenki erkölcsi értelemben véve „szent” legyen. Annak kijelentése, hogy a manóknak joguk van a szabadsághoz, nem kíván tőlünk tökéletes önzetlenséget, csak annyit jelent, hogy a manókat fel kell szabadítani, és e kettő között óriási a különbség. Belefér ebbe az a kijelentés, hogy kötelességünk a házimanókat felszabadítani. Megdöntöttük tehát a második érvet is.

Ezzel elérkeztünk az általunk felállított utolsó érvhez, amely talán a legmeggyőzőbb, mivel méltányolja a házimanók szabadságra való törekvésének valamennyi fontos sajátosságát. A szolgaságot rossz dologként ismeri el és kijelenti, hogy kötelességünk véget vetni ennek. Azt állítja azonban, hogy a házimanók ügye nem annyira fontos és sürgető, mint más problémák (például a halálfalók elleni küzdelem). Ezen a ponton és is választásra kényszerülünk: korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló társadalmi erőforrások birtokában törekszünk-e egyáltalán a társadalmi méltányosságra, vagy inkább az egyre sürgetőbb biztonsági igények kielégítésén fáradozunk? Erre az a válaszuk, hogy – szerintünk – a társadalmi méltányosság a biztonság alappillére. Így megdőlt ez az érv is. A következő részben kiderül, hogy miért.

Közömbösség, biztonság és társadalmi méltányosság

A házimanók ügyével szemben tanúsított közömbösség védelmében felmerült három érv között a harmadik a legerősebb. Ez az érv lényegében egy dilemmával állít szembe minket. Szükséges-e értékes időt és erőforrásokat áldozni az előítéletek elleni küzdelemre, amikor sokkal komolyabb gondok is vannak a világban, vagy erőnk jelentős részét a legrosszabb, és legfenyegetőbb veszélyek elhárítására kell fordítanunk? A Harry Potter világának szellemében feltéve a kérdést: vajon helyes-e, ha Harry és Ron a házimanók felszabadítására áldozzák az idejüket – akik amúgy nem is akarnak szabadok lenni –, vagy inkább Voldemort és a halálfalók ellen kellene küzdeniük? A kérdés nehéz, és a választ itt csak felvázolni tudjuk, de szeretnénk kiemelni, hogy a nyílt fenyegetésekkel való szembeszállás és a társadalmi méltányosságért folytatott harc közötti választás valójában inkább látszatsdilemma, és a társadalmi méltányosságra való törekvés tulajdonképpen részét képezi a világ nagyobb gondjaival szembeni küzdelemnek.

⁴⁵ Főnix Rendje, 116. o.

A házimanók esetében ezt világosan láthatjuk. A *Főnix Rendjében* Sipor, a rosszindulatú házimanó az, aki közvetve a halálba sodorja Sirius Blacket, Harry Potter keresztapját. A végső összecsapás után, amikor Harry és Dumbledore megvitatják a szomorú eseményeket, Harry Sirius halálában való bűnrészességgel vádolja Siport. Dumbledore így csitítja a fiút:

„Mikor eldőlt, hogy a rend főhadiszállását a Grimmauld tér tizenkettőben rendezzük be, megkértem Siriust, hogy legyen elnéző Siporral, bánjon tisztelettel vele. Arra is figyelmeztettem, hogy a manó árthat nekünk. Attól tartok, hogy Sirius ezt nem vette komolyan, és nem tudta elfogadni, hogy Sipor ugyanolyan érző lény, akárcsak egy ember. [...] Siport a varázslók tetté azzá, ami. [...] Valóban szánalomra méltó teremtmény, de csak mert ugyanolyan nyomorúságos élete volt, mint a barátodnak, Dobbynak. A Black család rabszolgájaként engedelmességgel tartozott Siriusnak, de nem szívből szolgálta őt. Igen. Sipornak vannak hibái, de lássuk be: Sirius nem tette könnyebbé a sorsát.”⁴⁶

Ebben az idézetben Dumbledore világosan feltárja, hogyan tette az előítélet és a rossz bánásmód Siport a sötét erők eszközévé, amelyek végül megölték Siriust. Dumbledore, azonban, folytatja a beszédét, amelynek a vége felé találjuk azt a szövegrészt, amely leginkább kapcsolódik témánkhoz.

„Sirius nem gyűlölte Siport. [...] Hitvány szolgának tartotta: keresztülnézett rajta, semmibe vette. A hideg elfordulás, a közöny, a nyílt ellenszenvnél is veszedelmesebb méreg. [...] Mi, varázslók időtlen idők óta elnyomjuk, megalázzuk más fajok fiait és ennek bizony meg kell fizetnünk az árát.”⁴⁷

Az egyik fontos dolog, ami kiderül ezekből a sorokból, az, hogy Dumbledore valójában a rossz bánásmóddal és a bántalmazással azonosítja a közömbösséget és a hanyagságot. A másik fontos üzenet az, hogy Dumbledore belátja: a varázslók megfizetik az árát annak, hogy Voldemorttal folytatott küzdelmük során mostohán bánnak a házimanókkal és egyéb varázslényekkel. Így, tehát arra a kérdésre, hogy rosszul teszi-e Harry és Ron, hogy ügyet sem vet a MAJOM-ra, a válasz – legalább is Dumbledore véleménye szerint – igen. És mi a helyzet a mi véleményünkkel? Levonhatunk-e bármilyen tanulságot abból, ahogyan Dumbledore értelmezi Sipor Sirius halálában való bűnösségét?

⁴⁶ *Főnix Rendje*, 717. – 718. o.

⁴⁷ *Főnix Rendje*, 719. o.

Úgy gondoljuk, igen, ám ahhoz, hogy felismerjük a tanulságot, először meg kell értenünk egy, már az ókorban létező hasonlatot.⁴⁸ Tételezzük fel, hogy a társadalom olyan, mint az emberi test. Vannak egységei és alegységei, rendszerei és alrendszerei. Ezen kívül számos funkció ellátására alkalmas. Képes gondolkodni, célokat kitűzni maga elé, ezeket a célokat megváltoztatni, továbbá képes megfigyelni a környezetét és a fenyegetésre válaszolva vissza is hathat rá. Képzeljük el, hogy a társadalomnak olyan a méltányosság, mint az emberi testnek az egészség, és ellenkezőleg: ami a testnek a betegség az a társadalomnak a méltánytalanság. Számos veszély jelentkezik mind a testre, mind a társadalomba és ezek különböző forrásokból eredhetnek. Ami a testnek a mikrobák, a gombák, a vírusok, a társadalomnak olyanok a halálfalók, a bankrablók, a terroristák. E fenyegetések mindegyike külső és a legtöbbször hívatlanul érkezik. Az előítélet, és annak következményei – melyek a házimanókon is megfigyelhetők –, egészen másminen.

Az előítélet bármely formája a társadalom számára inkább olyan, mint az emberi test számára a cselekvés teljes elhanyagolása. Olyan mértékű nemtörődömség ez, ami a társadalmat a pusztulásig képes gyengíteni. Annak az embernek, aki nem törődik az egészségével, romlott ételeket eszik, vagy ügyet sem vet betegségeire, sérül a fenyegetésekre való reaklási képessége. Aki egészségi állapotát elrontja, ellenségeinek könnyíti meg a dolgát. Ugyanígy az a társadalom, melyben semmibe veszik az előítélet emberekre gyakorolt hatását, tovább hordozza az igazságtalanságot, és gyengének fog találatni ellenfeleivel szemben.

Az előítéletekből fakadó méltánytalanságokat semmibe vevő ember helyzete, azonban sokkal rosszabb. Ennek az az oka, hogy az előítélet etikátlan. Aki közömbös az előítélettel szemben, az legjobb esetben csupán figyelmen kívül hagyja a társadalom javát, legrosszabb esetben, pedig részese lehet bukásának – ugyanúgy, ahogy Sirius, Siporral szembeni bánásmódja részben felelőssé teszi őt saját haláláért.

Mi a helyzet, tehát Harryvel és Ronnal? Hibát követnek el – a fenti gondolatmenet szerint –, hogy nem törődnek a MAJOM-mal, de rossz emberek lesznek ők ettől? Nehéz megmondani, ám az ösztönös megérzés azt mondatja velünk, hogy jó emberek ők, csak éppen rendelkeznek bizonyos erkölcsi „vakfolttal”, ami fiatalságukkal magyarázató. Minden bizonynyal látjuk a különbséget Harry és Ron közönye, valamint Voldemort és Malfoyék nyílt rosszindulata között. Ezekkel, a nyilvánvalóan rossz emberekkel szemben, Harryék nem gyűlölnék más fajokat. Mint a legtöbb embert, őket is egyszerűen túlságosan lefoglalják a fontosabbnak

⁴⁸ A hasonlat végigvonul PLATÓN, *Állam* című művén, ám legrészletesebben a IX. könyvben kerül kifejtésre. Megjegyezzük, hogy az ember és a társadalom közötti analógia filozófiai utóélete jóval túlmutat Platón korán. Még olyan kései gondolkodók, mint Hobbes, vagy Hegel is hasznát vették. Idézi: BRUGGER, Walter (szerk.): Platón szócikk = *Filozófiai Lexikon*, Szent István Társulat, 2005. 491. o.

tűnő problémák ahhoz, hogy felismerjék az összefüggést, e problémák és a társadalmi méltányosság között. Úgy tűnik, Dumbledore-nak igaza van, mikor azt állítja, hogy *A hideg elfordulás, a közöny, a nyílt ellenszenvnél is veszedelmesebb méreg*. Éspedig azért, mert a közönyt és a nemtörődömséget sokszor nem jelzi erkölcsi radarunk, csak amikor már késő. Így, a méltánytalanság csendben, és szabadon terjeszkedhet, mint egy diagnosztizálatlan rák. A méltánytalansággal szembeni érzéketlenség önmagában nem tesz rossz emberré, de egyáltalán nem bölcs dolog.

Ha a fent leírtak mind igazak, akkor a MAJOM története – mint a Harry Potter-regények sok más részlete is – kiemelt figyelmet érdemel. Ha odafigyelünk, megérthetjük, hogy igen értékes leckét ad nekünk az előítéletről és a méltánytalanságról. Általános nézet, hogy az előítélet helytelen dolog, és méltán ítéljük el azt, aki nyíltan gyakorolja. Ám az előítélet veszélyesebb formája, arról gyakran tudomást sem veszünk, legalább ennyire káros, ha nem károsabb. Mert a közömbösség nem mutatkozik meg könnyen felismerhető és leleplezhető emberek csúf szavaiban és tetteiben. Ehelyett titkon megrongálja az embereket összekötő kapcsolatokat, s bár nyíltan jelen van, a lehető legjobb rejtekhelyen – a nemtörődömségünk mögött lappang.

Ha a sorozat etikai hátterének ilyen viszonylag szűk szegmense is ennyire összetett gondolatokat indít el bennünk, akkor vizsgálhatóvá (sőt vizsgálandóvá) válik az is, milyen a varázsvilág gondolkodása, filozófiája, hiszen világnézet, a filozófia „magyarázza a világot”, amelyben létrejön.⁴⁹ A következőkben tehát varázslat filozófiájáról és a filozófia varázslatáról ejtünk szót.⁵⁰

⁴⁹ GRANDPIERRE Attila: A filozófia alapfeladata és a világnézet megalapozása, Valóság, 2002/5, 27 – 39. o.

⁵⁰ Lásd: Függelék, Harry Potter és a Tűz Serlege tesztlap, 1. feladat

A filozófia varázsa

J. K. Rowling trollokkal és tiltott rengetegekkel teli világa hétről hétre megjelenik a siker-könyvek listáján, elbűvölve az olvasókat. Azok a szavak, mint a *kviddics*, vagy a *Dursley* ma már szerte a világon a mindennapi szókincs részei érdekes kalandok ígérését hordozva.

A sorozat – azon túl, hogy hihetetlenül népszerűvé vált –, felkeltette az irodalomtudósok, egyetemi tanárok érdeklődését is. Az első, teljesen tudományos, Harry Potter könyveknek szánt konferencia a Nimbus 2003, a floridai Orlandóban került megrendezésre.⁵¹ Számos irodalmi, filozófiai, művelődéstörténeti témakör megvitatásával foglalkozott, és az igazsággal, az erkölcsi fejlődéssel, illetve a hősiességgel kapcsolatos előadások is elhangoztak.

Azonban nem mindenki rajongó. Az irodalomkritikus, Harold Bloom erősen bírálta a Harry Potter-sorozatot.⁵² Ma is ragaszkodik nézőpontjához, mi szerint a sorozat „közhelyek véget nem érő folyama”,⁵³ melyből semmi jót vagy hasznosat sem „tanulhatunk”. Szerinte ez „nem Alice tükörországban ... ez nem más, mint nyálás ömlengés”⁵⁴. Szilárd meggyőződése, hogy a Potter-könyvek nem vezetnek el a gyermekeket Carroll-hoz, Kiplinghez, vagy más klasszikusok olvasásához, és hogy ez a divatörület egyszer elenyészik majd az idők folyamán.

Egy biztos: Rowling nem Shakespeare, de ezt nem is állította magáról. Itt érdemes felidéznünk Mark Twain alakját, aki a könyveinek művészi értékével kapcsolatban kijelentette, hogy műveit inkább „víznek” tartja, mint „bornak”, de: „vizet mindenki iszik.”⁵⁵ Bertrand Russel, brit filozófus egyszer megjegyezte, hogy figyelembe véve az emberek „általános együgyűségét”, minden, széles körben elfogadott nézet helytelensége bizonyítható. Szerintünk Russel túlzóan fogalmazott. Egy nézet elterjedtsége sem helyességére, vagy helytelenségére, sem értékére, vagy értéktelenségére nem jelent bizonyítékot. Potter közkedveltsége azonban egy dolgot világosan mutat: valamit megmozdított az emberekben. A jó időzítés, a szerencsés körülmények és az erőteljes reklám feltehetően szintén szerepet játszott az eredményben, de a

⁵¹ FINCH, Brian: Harry Potter and „the landscapes of consciousness”: repeat home viewer’s understanding about character Published = *Literacy*, 2011/04/11. 43. o. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1741-4369.2011.00571.x/abstract>

⁵² KERN, Michelle: Harold Bloom says J.K. Rowling is cliched, Stephen King inadequate; what, then, should we read, examiner.com, <http://www.examiner.com/article/harold-bloom-says-j-k-rowling-is-cliched-stephen-king-inadequate-what-then-should-we-read>

⁵³ HENWOOD, Doug: Bloom: Harry Potter is stupid crap; NYT is "counterculture", Wall Street Journal, 2000/07/11, <http://mailman.lbo-talk.org/2000/2000-July/013095.html>

⁵⁴ HENWOOD, Doug, i.m.

⁵⁵ VALES, Sarah: *Everybody drinks water- Mark Twain’s Critique of Social Darwinism* Illinois Westreyam University, 2004., http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=history_honproj

könyvekben kétségtelenül van valami lenyűgöző, valami csodák megtapasztalásával határos érzést vált ki az olvasókból. Csak az első öt kötetből több százmillió példány kelt el a világon, eddig csaknem hatvanegy nyelven. „*A filozófia a rácsodálkozásból ered*”⁵⁶ – mondja Platón. Rowling csodái és rejtelmek legértőbb befogadóikat a gyermekekben találták meg, akikből nem hiányzik a csodák iránti fogékonyság. Nekik nem kell tanítani a filozofikus kíváncsiságot, mert belőlük ez természetesen fakad. Éppen ezért szegeznek a felnőtteknek „miért”-jeieket, s a felnőttek szépen lassan megtanítják őket arra, hogy „illendő keretek közé” szorítsák, majd elfojtsák magukban ezt a kíváncsiságot. Nagyon kevés irodalmi mű emlékeztet rá jobban, milyen gyereknek lenni, mint a Harry Potter sorozat.

Rowling természetesen nem filozófiai értekezésnek szánta a regényeit, mindazonáltal tulajdonítható nekik filozófiai jelentőség. Nem egyszerűen érdekes és élményszerűen elbeszélte történetek ezek: az érzelmekre, az értelemre és a képzeletre egyaránt erősen hatnak. Ezáltal válhatnak hasznos „térképpé”, amellyel megpróbálhatunk kalandozni a különféle filozófiai irányok között. Például Voldemort szavaiban Nietzsche hangjára ismerhetünk, mikor azt mondja „*A világban nincs jó és rossz. Csak egy dolog van: a hatalom, amit a gyengék nem tudnak megszerezni.*”⁵⁷ Vagy ki ne fedezné fel a hasonlóságot Harry láthatatlanná tevő köpenye és a platóni Gügész-gyűrű⁵⁸ között?

J. K. Rowling regényeinek talán legkiemelkedőbb vonása a hétköznapi (vagyis a „mugli”) világ és a varázsvilág (amely egyrészt teljesen külön áll, másrészt mégis a való világ részeként jelenik meg) lenyűgöző ábrázolása. Azok a gondolatok viszont, amelyek szerint a fantáziavilágban „varázsütésre” megoldódnak a problémák, tévedésen alapulnak. Harry mindennapi közege egy varázslattal teli világ, a benne élők mégis ugyanannyi problémával küzdenek, mint a hétköznapi valóság lakói. Esetleg, talán többel is. Ezek a problémák pedig ritkán oldódnak meg a varázslat által. Sokkal inkább értelem, tervezés, bátorság, kitartás és még sok egyéb olyan tulajdonság szükséges leküzdésükhöz, melyeket a filozófusok erényként tartanak számon.⁵⁹ A varázslat számukra csupán eszköz, a lehetséges megoldási módok egyike. És a személyiség az, ami eldönti, hogy az adott eszköz mennyire hatékony valaki kezében. Rowling inkább a mágikus erények fontosságát kívánja hangsúlyozni, mintsem azt, hogy maga a mágia a legfontosabb dolog.

⁵⁶ BOROS Gábor: *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, 2010. 26. oldal

⁵⁷ Harry Potter és a Bölcsek köve 160. oldal

⁵⁸ Gügész egy egyszerű pásztor volt, aki egy olyan gyűrű birtokába jutott, amely tetszése szerint láthatatlanná varázsolhatta. Segítségével meggyilkolta az uralkodót és ő maga lett királlyá. Továbbá átgázolt mindenkin, aki útjában állt, visszaélve hatalmi fölényével. Lásd: PLATÓN: Az állam, <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#8>

⁵⁹ A négy fő erény: bátorság, igazságosság, mértékletesség és bölcsesség.

Erények a Roxfortban

A Roxfort bentlakásos iskola. A házalapítók mind-mind egy erényt képviseltek, és azt akarták, hogy a házukba kerülő varázslók és boszorkányok az ő sarkalatosnak tekintett erényüket birtokolják leginkább.

Egy diákban természetesen több erény is jelen lehet, de az alapítók célja a legkiemelkedőbbet fejleszteni. Amikor Harry, Ron és Hermione először megérkeznek az iskolába, a Teszlek-süveg mindhármukat Dumbledore egykori házába, a Griffendélbe – a bátrak otthonába – osztja be. Harry látszólag mind a négy tulajdonság birtokában van: bátor, eszes, szorgalmas és becsvágyó is. Ez valójában meglepő, hiszen Harry mindazt a félelmet átéli, ami egy ilyen idős gyermek számára átélhető (ez a harmadik kötetbe kerül még jobban napvilágra, mikor a dementorok arra kényszerítik, hogy újra átélje legszörnyűbb félelmeit). Rowling minden főhősének érzéseit, reakcióit külső szemlélőként írja le. Csak Harry gondolatait, érzéseit ismerjük meg belülről. Mintha azt akarta volna az író elérni, hogy mi is „átéljük”, min meggy keresztül Harry, mikor veszéllyel, vagy bizonytalansággal szembesül.

Nézzük meg ezeket a szövegrészleteket, amelyek más szereplők félelmeit mutatják be: „Gilderoy Lochart remegő térde felmondta a szolgálatot.”⁶⁰

„Ronnak leesett az álla a döbbenettől.”⁶¹

„Crack és Monstro reszketni kezdtek.”⁶²

Ám, amikor Harryről ír, Rowling az érzelmeket erőteljesen belülről mutatja be:

„Harry gyomra görcsbe rándult...”⁶³

„A zsigerei úgy tekeregtek, akár egy zsák kígyó.”⁶⁴

Harry egyáltalán nem érzéketlen a veszélyre. Észreveszi, akárhol is legyen az, és mélyen átéli. Mégis, mindig sikerül legyőznie a kellemetlen érzéseket – bármilyen erősek is legyenek azok –, és azonosul a bátorság erényével, hogy képes szembeszállni a leghatalmasabb ellenfelekkel is.⁶⁵

⁶⁰ Harry Potter és a Titkok Kamrája, 282. oldal

⁶¹ Harry Potter és a Titkok Kamrája, 306. oldal

⁶² Harry Potter és az Azkabani Fogoly, 259. oldal

⁶³ Harry Potter és az Azkabani Fogoly, 260. oldal

⁶⁴ Harry Potter és a Főnix Rendje 112. oldal

⁶⁵ Lásd: Függelék, RAVASZ feladatlap, 1. modul, 3. feladat

Harry Potter és a halál filozófiája

A Harry Pottert híressé tevő könyvsorozat első kötetében egy különleges varázserővel bíró kőért folyó harc éri el a tetőpontját. Nem csak azért különleges a kő, mert minden fémeket vegytiszta arannyá változtat, hanem mert általa nyerhető az életelixír is, ami halhatatlanná teszi azt, aki elfogyasztja. Mikor Harry először hall róla, úgy reagál, mint más átlagember:

„Egy kő, ami aranyat csinál és örök életet ad. [...] Bárki szívesen elfogadná.”⁶⁶

Ahogy a történet kibontakozik, kiderül, hogy aki leginkább meg kívánja szerezni, az a gonosz Voldemort. Ahogy a hatodik kötetben (Harry Potter és a Félvér Herceg) kiderül, nem azért kellett volna Voldemortnak a kő, hogy halhatatlanná váljon. A Horcruxainak köszönhetően ő már az volt. Tolkien Szauronjához hasonlóan csak – a testét akarta visszanyerni. Ahogy Dumbledore a hatodik kötetben kifejti, több érv is szólt amellett, hogy anno Voldemort a Horcruxokat és ne a Bölcsek Kövét válassza. Egyrészt az életelixírt rendszeresen fogyasztani kell, mivel nem ad örök életet, csak meghosszabbítja azt (bizonyíték rá Nicholas Flamel, aki – miután Dumbledore-ral megsemmisítették a Bölcsek Kövét az első kötet végén – meghal, mert nincs több életelixír). Ha a követ ellopják tőle, akkor ugyanúgy meghalt volna, mint bárki más.

Az események csúcspontján Harry az életét kockáztatva menti meg a követ a Voldemort lelkét magába foglaló Mógus professzortól. Voldemort arra utasítja Mógust, hogy ölje meg Harryt, s ha Dumbledore nem érkezik időben, talán sikerül is neki. E drámai eseményt követően Harry egy kórházi ágyon ébred. Mellette Dumbledore áll, akitől Harry hamar megtudja, hogy – hála neki, Harrynek – a gonosz Mógus (s rajta keresztül Voldemort) nem tudta megszerezni a követ. Ám a következő részben Harryt nagyon letaglózza az, amit Dumbledore mond, mikor Nicholas Flamelről érdeklődik mesterétől, aki az alkímia segítségével megalkotta a Bölcsek Kövét, s így annak jogos tulajdonosa. Mivel azonban a követ megsemmisítették, a 665 éves Flamel és felesége meg fog halni. Ugyan van annyi életelixírjük, hogy elintézzék ügyes-bajos dolgaikat, de valószínűsíthetően a 666. születésnapjuk előtt haláluk be fog következni – elkerülve azonban egy olyan szám megjelenését életükben, amely a gonoszt jelképezi.⁶⁷ Amikor Harry arcán észreveszi a döbbenetet, magyarázatba fog:

⁶⁶ Harry Potter és a Bölcsek Köve 205. oldal

⁶⁷ Ez a Bibliában az Atikrisztus száma. Lásd: Jelenések könyve 13:18

„Egy olyan fiatalembernek, mint Te, a halál gondolata rémisztő és döbbenetes lehet. Nicholas és Perenelle viszont úgy gondolnak rá, mint a megérdemelt pihenésre egy hosszú, nagyon-nagyon hosszú nap után. Elvégre a pallérozott elme számára a halál nem más, mint egy új kaland kezdete. Elárulhatom: a kő nem volt olyan csodálatos dolog, mint amilyennek tűnt. Temérdek pénz és hosszú-hosszú élet. A legtöbb ember – s mi tagadás, néhány varázsló is – erre a két dologra vágyik mindenekfelett. Csak az a bökkenő, hogy az emberek hajlamosak éppen azt választani, ami a legrosszabb nekik.”⁶⁸

Ezek nagyon komoly és meglepő gondolatok. Nem csoda hát, hogy ezek után Harry nem tudja, mit feleljen.

A halál jelentősége a Főnix Rendjében is kulcsfontosságú téma. Egy másik jelenetben Dumbledore szembeszáll Voldemorttal, de nem öli meg, mert belátja, hogy ez nem jó megoldás. Voldemort szemében a halálnál nincs szörnyűbb dolog. Erre Dumbledore a következőket mondja:

„Pont az tesz téged sebezhetővé, hogy nem fogod fel: sokkal rosszabb dolgok is vannak, mint a halál.”⁶⁹

Bölcs gondolatnak tűnik, de vajon igaza van-e Dumbledore-nak? Léteznek-e a halálnál sokkal rosszabb dolgok? Bennem számos fontos kérdés merült fel a téma kapcsán, ezeket szeretném bemutatni és – lehetőségeim szerint – válaszolni rájuk.

Vajon igazán boldogok vagyunk-e?

Úgy tűnik, mindenki akkora vagyont és olyan hosszú életet szeretne, amennyit csak el tud képzelni. Az idő múltával azonban elfogy a vagyonunk, s végül a halál elragadja az életünket, Az idő rombolása és a halál pusztítása. Nem csoda, hogy ez az a két dolog, amit mindenki el akar kerülni.

Sokatmondó az a tény, hogy legtöbbször olyasmire vágyunk, aminek nem vagyunk birtokában. Pedig a boldogság nem birtokolni, ami akarsz, hanem akarni, amit birtokolsz.

Ez fényt derít arra a szomorú igazságra, hogy senki nem teljesen boldog. Ezért akarunk több pénzt és hosszabb életet. Amink van, egyszerűen nem elég ahhoz, hogy elégedettek legyünk. Ám képzeljük el helyzetünket, ha nálunk van a Bölcsek Köve!

⁶⁸ Harry Potter és a Bölcsek Köve 275. oldal

⁶⁹ Harry Potter és a Főnix rendje 703. oldal

Az unalom biztosan elszállna, s öröm uralkodna mindenekfelett. Hiszen korlátlan mennyiségű pénzünk és életünk van, mindent bőven kiélvezhetünk. Figyeljük meg, azonban, Dumbledore aggodalmát: az emberek gyakran azt választják, ami a legrosszabb nekik. A bölcs, öreg varázsló szerint nem vezet jóra a végtelen pénz és élet utáni sóvárgás. Rowling ezt azzal is kihangsúlyozza, hogy a varázslók csak sötét varázslatokkal képesek örök életre (ironikusan épp gyilkosság által), de ez is elvehető tőlük. A varázslótársadalom tehát nem játszhat istent, nincs örök életük és nem képesek a semmiből teremteni (ahogy a 7. kötetben kiderül: semmiből nem lehet ételt teremteni).

Sőt, Dumbledore még ennél is tovább megy: ha véletlen hozzá is jutunk örök élethez és végtelen mennyiségű pénzhez, a legrosszabb dolog történt velünk. Első hallásra mosolyoghatunk rajta, hiszen a közfelfogás szerint a boldogság nem más, mint hozzájutni ahhoz, amit akarunk. Ez az, amiért az ókori sztoikusok azt tanácsolták, hogy mérsékeljük vágyainkat.⁷⁰ A kisebb, szerényebb vágyat sokkal könnyebb kielégíteni. Ráadásul, aki túl sokat akar, az áttér a sötét oldalra. Anakin Skywalker a Star Wars harmadik részében (a Sithek bosszúja)⁷¹ először csak meg akarja menteni feleségét, Padméét, akit álmában elveszített. Amikor azonban Palpatine kancellár, a gonosz Sith lord felajánl neki bármit, amit kíván, egyre többet kér: egy pohár víz, egy zsák gyémánt, egy személyi gyorsjárat, egy csatacirkáló, egy lakóépület (a Republica 500, ahol a szenátorok laktak), végül egy egész bolygórendszer. Jelen esetben bonnyolítja a dolgot, hogy az első lépéseket a sötét oldal felé Anakin a Nagyobb Jó érdekében tette meg (mint Dumbledore, ahogy a hetedik kötetben kiderül). Erről azonban jelen írásunkban nem kívánunk kitérni.

Sokak szerint azért nem vagyunk boldogok, mert nem teljesül minden vágyunk. Más szóval: hatalmas szakadék van a között, ahogy a dolgok állnak, és ahogy szeretnénk, hogy álljanak. Ha ezt a szakadékot át tudnánk hidalni, boldogok lennénk. Ennek pedig kulcsfontosságú feltétele a sok pénz, hiszen ez ad nekünk hatalmat, hogy bármit megtehesünk.

Dumbledore eltökélten harcol a felfogás ellen. Azzal érvel, hogy ha helytelen dolgokra vágyunk, nem helyes, ha megszerezzük, nekünk legalábbis nem tesz jót. A boldogság nem csak annyit jelent, mint megkapni, amit kívánunk. Csak jó dolgokat akarjunk.

Ez egyfelől egy hétköznapi bölcsesség, hiszen egy régi mondás szerint „a pénz szerete minden gonoszság gyökere”. A pénz hatalom, s sokan bármit megtesznek, hogy megszerezzék. A pénz lopásra, csalásra, hazugságra, gyilkosságra csábítja az embert. Tönkretehet barátságokat, rokoni kapcsolatokat, sőt, még házasságokat is.

⁷⁰ STÖRIG, Hans Joachim: A filozófia világtörténete, Helikon, Bp. 1997. 149.-150. oldal

⁷¹ STOVER, Matthew: Star Wars: A Sithek bosszúja, Aquila, 2005. 217– 219. oldal

Más szempontból, viszont Dumbledore nézete távolról sem konvencionális. Szavai azt sugallják, hogy a lehetetlenre való vágyakozás éppoly veszélyes, mint a pénzimádat. Az örök élet vágya szintén a mohóság egy formája, s az emberek jobban tennék, ha lemondanának róla. Bár a halhatatlanságra éppúgy sóvárgunk, mint a pénzre, óriási csapás lenne számunkra, ha hozzájutnánk. Ez ugyanúgy a gonoszsághoz – mindenképp ember voltunk feladásához - vezetne!

Valóban jó dolog-e a halál?

Ha a nyugati történelmet és kultúrát uraló világnézetet tekintjük – s ezzel együtt természetesen a Brit kultúrát, amelyben Rowling alkot – vagyis a keresztény kultúrát, a válasz egyértelműen nem. És ezzel a kereszténység koránt sincs egyedül. A modern időköt megelőzően számos (ha nem a legtöbb) világvallás nemcsak, hogy hitt a halhatatlanságban, de reménykedett is benne. Sokan az élet végső céljának tartották.⁷² Ezek szerint az élet csupán felkészülés a halál után ránk váró örökös boldogságra. A pénz szeretetét azért tartották a gonoszság forrásának, mert az anyagi világhoz kapcsol minket, elvonva figyelmünket a lelki megtisztulástól. De mi a helyzet a többi nézőponttal? Sajnos ebben a dolgozatban nincs elég hely, hogy egyáltalán megemlíthessek minden egyéb elgondolást, ezért azt az egyet veszem szemügyre, ami magának a kereszténységnek is a táptalaja. Ez a naturalizmus, amely szerint a világot az anyag és az energia együtt járása hozta létre.⁷³ E szemlélet szerint az élet véletlenszerűen fejlődött az évmilliók során. Isten nem létezik, így senki nem szánt minket ide, nem voltak velünk előzetes céljai. Amikor meghalunk, életünk egyszer és mindenkorra véget ér. Ugyanaz a sorsunk, mint hosszú távon az univerzumé: egyszer minden csillag kialszik.

Összegzés

Dolgozatunkkal azt kívántuk bizonyítani, hogy a Harry Potter kötetek magas irodalmi értéket képviselnek, illetve, hogy a közoktatás területén is felhasználhatók. A regénysorozat első darabjai 11 évesek számára íródtak, ahogy előrehaladunk a történetben, Harry fejlődésével az olvasótábor is egyre idősebbé, érettebbé vált. Ha fejlődésregényként értelmezzük a művet, akkor nemcsak szerkezetében, hanem stílusában, ill. a felvetett problémák tekintetében is válaszolni kívánt olvasóközönségének, mely együtt növekedett, fejlődött a főhőssel. Kevés olyan kortárs gyermek-ifjúsági regény van, amely ennyit mond a felnőtté válásról az oktatás,

⁷² BELLINGER, Gerard J.: Nagy valláskalauz, Akadémiai Kiadó, 1993. 306– 366. oldal

⁷³ STÖRIG Hans Joashim, i.m. 1997. 448. oldal

az önművelés hasznosságáról, lehetőségeiről, egyáltalán: az oktatás és az önművelés szerepéről a felnőtté válásban.

Miért is ne használhatnánk tehát fel az oktatásban?

A Harry Potter-mítosz felhasználása az oktatásban, a tanítói munkában

Harry Potter, mint kötelező olvasmány

A dolgozatunkban vizsgált területek mellett azonban a Harry Potter regények legfőbb érdeme mégiscsak az, hogy a gyermekeket, fiatalokat önkéntes és élvezettel történő olvasásra serkentik.⁷⁴ Amint azt értekezésünk elején említettük, Rowling segített visszaültetni az olvasni nem szerető gyermekeket a könyvek mellé. Sajnos, napjaink egyik súlyos oktatási problémájává vált, hogy a gyermekek nem szeretnek könyvet a kezükbe venni, különösen, ha kötelező olvasmányról van szó. Azt láthatjuk, hogy különösen a klasszikus szerzők művei egyre kevésbé vonzóak az iskoláskorú befogadók számára. Szerencsére sok minden segíti őket (hangos könyvek, olvasónaplók), de nem élük át az olvasás örömét. Pedig a kötelező olvasmányok célja éppen az lenne, hogy növeljük a gyerek olvasás iránti vágyát és megismertessük híres írók híres műveivel.

Tanítóként, harmadik osztályban biztosan a Harry Potter valamelyik kötetét ajánlanánk házi olvasmánynak. Tekintettel a tanulók életkorára, az első (maximum a második) kötet lenne a legjobb megoldás. Ennek egyik oka az, hogy Harry ezekben a részekben 10-11 esztendő – csaknem egyidős a magyarországi harmadik-negyedik osztályosokkal. A későbbi könyvekben megjelennek olyan elemek, konfliktusok, összefüggések, amelyek miatt inkább az idősebb korosztály – itt természetesen a 13 – 17 esztendőseket értjük ez alatt – javasolt a szövegek olvasása.⁷⁵ Sok gyerek ismeri, szereti Harry Potter történeteit, és örömeiket lelnék a kötetek elolvasásában. Mindkét említett rész felépítése (az első és a második kötet) logikus, könnyen érthető, elképzelhető. Érdekesnek ítélnék továbbá a Harry Potter- történetfüzér „peremvidékén” megjelent szövegeket, mint pl. a *Bogar Bárd meséi*, *Göthe Salmander: Legendás állatok és megfigyelésük*, *Tudor Hushpush: A kviddics évszázadai*. Ezek 10 év felett bármely

⁷⁴ Lásd: Függelék, Tanári segédlet, elvi alapvetés

⁷⁵ Közhelyszerűen ismert tény, hogy Harry életkorának változásával együtt „öregszik” a befogadók köre, Rowling hőse cseperedésével párhuzamosan egyre félelmetesebb, nyomasztóbb légkört teremt a könyvekben, ezzel is érzékeltetve Harry mentális és fizikai érését, egyre alkalmasabbá válását a Voldemorttal való összeclappásra.

korosztály számára jó szórakozást jelentenek, s a regények hatékonyabb megértése mellett önálló irodalmi értékű, de a regényeknél gyorsabban és egyszerűbben befogadható művek.

Az ellenőrzést nem egy hagyományos dolgozat keretei között látjuk megvalósíthatónak: részünkről érdekesebbnek ítéljük egy (RBF – Rendes Bűbájos Fokozat) vizsga imitálását az első, vagy a második kötetből. Szerepelne benne igaz-hamis állítás, többválasztós teszt (ezen belül egyszerű és összetett választás)⁷⁶, időrend kialakítása, stb. Erre RBF minősítéseket kapnának a diákok (kiváló – várakozáson felüli – elfogadható – hibás – rossz – borzalmas).⁷⁷ Így mindenki könnyebben értékelhetné a saját teljesítményét a maga számára is. A cél az olvasási kedv felkeltése, erősítése, a tanulók kalandba, játékba, a kötetek belső világába történő hatékonyabb bevonása. A feladatokat természetesen eltérő nehézségi fokkal, a differenciálás szempontjait figyelembe véve alakítanánk ki. Gyengébb olvasási készségű tanulónak pl. lehetővé tennénk akár a filmes feldolgozások alapján történő feladatmegoldást is, mindazonáltal nekik olvasni, értelmezni kellene egyszerűbb szövegrészeket.

Varázsoljunk az osztályteremben!

Misztikus lények – bábukészítés

Ki ne kedvelné Hagridet, a Roxfort Boszorkány- és Varázslóképző iskola bohókás, örökké jókedvű legendás lények gondozása tanárát? Imádja a varázslényeket – minél félelmetesebbek, annál inkább – és mindent megtenne értük. Miért ne készítenénk el mi is saját magunk varázslény-tárát?

Véleményünk szerint a jó báb rendeltetésétől függetlenül mindig szép. A gonosz királyt ne személyében, hanem, külalakjában szépítsük meg! Még a mesebeli csúnya lány sem lehet visszataszító. Ügyelni kell az életkor jelzésére is. Pl. a kutyának kiskutyája van, a kacának kiskacsája, amely méretben is kisebb.⁷⁸

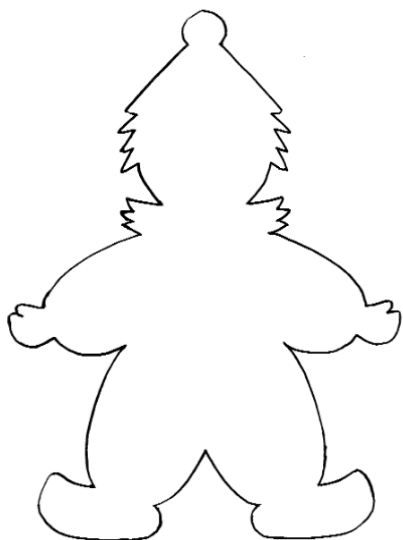
Ugyanezt kell alkalmaznunk a mi bábjainknál. Néhány ötlet, amit elkészíthetünk: unikornis (lehetséges, hogy csak a feje), akromantula (óriáspók), basiliskus (a kígyók királya). Természetesen itt az olvasottakhoz (első és második kötet ill. a *Legendás állatok és megfigyelésük-kötethez*) kell alkalmazkodni. Mivel Harryéknek ilyenkor nem volt még legendás lények gondozása órájuk (csak harmadévtől), így határok korlátoznak minket. (A feldolgozás efféle

⁷⁶ Egyszerű választás esetén csak egy, míg összetett választás esetén több válasz is helyes lehet.

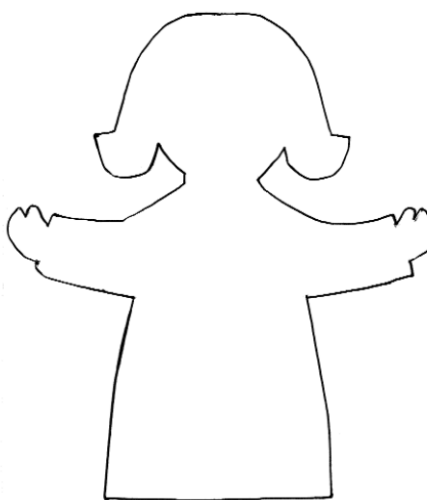
⁷⁷ Az eredeti jegyek, amelyek a Harry Potterben szerepelnek: Kiváló, Várakozáson felüli, Elfogadható, Hitvány, Borzalmas, Troll. Ugyanezen értékelés alkalmazható a középiskolás feladatsorok esetében is.

⁷⁸ LIPÓTHINÉ PÓKA Éva: Hogyan készítsünk Bábokat? Krónika Nova Kiadó, 2006. 19. oldal

módszerei a jelek szerint jól működnek a tolkien világ esetében. Erről bővebben a Magyar Tolkien társaság oldalain tájékozódhatunk.)⁷⁹

Minta Hagrid figurájára

Minta Hermione figurájára⁸⁰

A bábukat kitehetjük az osztályban, eljátszhatunk velük jeleneteket. A színezést és az elkészítést rajz- és technika órákon, az eljátszást olvasás órákon javaslom.

Harry Potter kvíz

A gyerekek nagyon szeretik összemérni a tudásukat. Többször tapasztaltam, hogyha olyan feladatot adtam nekik, ami kihívás volt számukra, szerettek egymással versengeni, kipróbálni ki tudja a leggyorsabban – mindemellett persze helyesen is – megoldani a feladatot. Ezt a versenyszellemet szeretném kihasználni projektem e fejezetében.

Ma már a legtöbb osztályteremben van interaktív tábla. A legnagyobb gyártó a SmartTechnologies Inc.TM. A SmartNotebook program tartalmaz olyan beépített modulokat, amelyek segítségével kérdéseket lehet írni és azokat a gyerekek megválaszolhatják. Ha így ellenőrizzük tudásukat, az még jobb. A már említett versenyszellem kiváló ösztönző erő lehet, ha közöljük velük harmadik év végén: ebből negyedik osztályban verseny lesz, mindenki úgy olvassa.

A táblán nagyon esztétikus formában lehet megvalósítani ezt. Íme, egy példa a *Harry Potter és a bölcsék köve* című kötetből:

⁷⁹ KINCŐS (Thilanna): Gondor Békéje – Tolkien Gyerektábor 2014 <http://tolkien.hu/index.php/mtt/item/2947-gyerektabor>

⁸⁰ LIPÓTHINÉ PÓKA ÉVA: Hogyan készítsünk Bábokat? Krónika Nova Kiadó, 2006. 21 – 22. oldal

Miket gyárt Vernon bácsi cége?	
Fűrőkat	Cukrokat
<i>Fűrőkat</i>	
Ruhákat	Autókat

A kérdés így nézne ki a táblán, természetesen a középén helyet foglaló helyes válasz nélkül. Itt szeretném megjegyezni, hogy a program értékeli is. Minden menet 5 kérdésből állna, s ha a tanuló elrontotta sem baj: a program megjelöli hibásként a választ, s a maradék három közül még választhat. Aki pedig a leggyorsabban tudott a legtöbb kérdésre jól válaszolni, nyer.

Tisztában vagyok vele, hogy olyan osztályokban, ahol sokan vannak (20 főnél többen), ez megvalósíthatatlan lenne. Ilyenkor a kooperatív csoportmunka az egyik elképzelhető megoldás. Így a gyerekek egymásnak segíthetnek, de ilyenkor figyelni kell arra, hogy senki se maradjon ki a feladatokból.

Irodalomjegyzék

Nyomtatott irodalom

- ACZÉL Petra, Adamik Tamás és társai: Retorikai Lexikon, Kalligram Kiadó, 2010.
- ARONSON, Elliot: A társas lény, Akadémia, Budapest, 2008.
- ATTKINSON – Attkinson – Bem – Smith: Pszichológia. Akadémiai kiadó 2007. 672.o.
- BELLINGER, Gerard J.: Nagy valláskalauz, Akadémiai Kiadó, 1993.
- BOROS Gábor: *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, 2010.
- BLACKBURN, Simon: *Being Good*, Oxford, 2001
- BRUGGER, Walter (szerk.): Platón szócikk = *Filozófiai Lexikon*, Szent István Társulat, 2005. 491.
- DUBOIST, W.E.B.: *The Souls of Black Folk*, New York 1994, Dover
- ELIADE, Mircea: A szent és a profán. Európa, Budapest, 2009.
- GOETHE, Johann Wolfgang: *Faust*, Európa, Budapest, 2009.
- GRANDPIERRE Attila: A filozófia alapfeladata és a világnézet megalapozása = Valóság, 2002/5, 27 – 39. o.
- JAMES, Henry: “The Art of Fiction”, Published in Longman’s Magazine 4 (September 1884), and reprinted in Partial Portraits (Macmillan, 1888.)
- KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése / A gyakorlati rész kritikája / Az erkölcsök metafizikája*. Budapest, 1991, Gondolat Kiadó
- KAMARÁS István: Egyházi áldás vagy átok Harry Potteren = Olvasásügy, Iskolakultúra, Pécs, 2005. 114 – 132. o.
- LIPÓTHINÉ Póka Éva: *Hogyan készítsünk Báboakat?* Krónika Nova Kiadó, 2006.
- NAGY József (szerk.): Kant szócikk = *Filozófiai Lexikon* 209. oldal, Akadémia Kiadó, 2008.
- ROWLING, J.K: *Harry Potter és a Bölcsek köve*, Animus kiadó, Budapest, 2003.
- ROWLING, J.K: *Harry Potter és a Titkok kamrája*, Animus kiadó, Budapest, 2004.
- ROWLING, J.K: *Harry Potter és az azkabani fogoly*, Animus kiadó, Budapest, 2005.

- ROWLING, J.K: Harry Potter és a Tűz serlege, Animus kiadó, Budapest, 2005.
- ROWLING, J.K: Harry Potter és a Főnix rendje, Animus kiadó, Budapest 2005.
- ROWLING, J.K: Harry Potter és a Félvér herceg, Animus kiadó, Budapest, 2006.
- ROWLING, J.K: Harry Potter és a Halál Erekyei, Animus kiadó, Budapest 2007.
- STEVENSON, Randall: Modernist fiction an introduction, The University Press of Kentucky, 1992.
- STÖRIG, Hans Joashim: A filozófia világtörténete, Helikon, Bp. 1997.
- STOVER, Matthew: Star Wars: A Sithiek bosszúja, Aquila, 2005.
- SZENT Biblia, Budapest, Boldog Élet Alapítvány, 2001.
- WEST, Cornel: *Race Matters*, New York, 1993, Vintage

Internetes források

- BLANKET, Stephanie: Harry Potter and the Childish Adult = The New York Times, 2003/ 07/07, <http://www.nytimes.com/2003/07/07/opinion/harry-potter-and-the-childish-adult.html?module=Search&mabReward=relbias%3Ar%2C%5B%22RI%3A6%22%2C%22RI%3A16%22%5D>, letöltve: 2013. október 20
- DE BENOIST, Alan: What is Racism? www.whatisracism.pdf, letöltve: 2013. október 20.
- FINCH, Brian: Harry Potter and „the landscapes of consciousness”: repeat home viewer’s understanding about character Published = *Literacy*, 2011/04/11. 43. o. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1741-4369.2011.00571.x/abstract>, letöltve: 2014. március 15.
- FRYE, Northrop: The Objectivity of Symbolism, Part Eight: Northrop Frye and the Universe of Symbolism, <http://atrossbooks.com/2011/09/28/the-objectivity-of-symbolism-part-eight-northrop-frye-and-the-universe-of-symbolism/>, letöltve: 2013. november 4.

- GALUSKA László Pál, A siker titkai, Harry Potter és A gyűrűk ura,
<http://www.nyest.hu/hirek/harry-potter-es-a-gyuruk-ura-a-siker-titkai>, letöltve: 2013. október 20.
- GÁL Péter: Harry Potter láz – kinek jó? = Új ember 2001/01/21.
<http://ujember.katolikus.hu/Archivum/010121/1003.html>, letöltve: 2013. október 20.
- HEALY, Kieran: Gary Becker, an Appreciation by Michel Foucault, Out of the Crooked Timber, 2014/05/04, <http://crookedtimber.org/author/kieran-healy/> letöltve: 2014. május 20.
- HECKER, Hellmuth, Ananda, The Guardian of the Dhamma
<http://www.accesstoinight.org/lib/authors/hecker/wheel273.html>, letöltve: 2013. október 25.
- HENWOOD, Doug: Bloom: Harry Potter is stupid crap; NYT is "counterculture", Wall Street Journal, 2000/07/11, <http://mailman.lbo-talk.org/2000/2000-July/013095.html>, letöltve: 2014. május 12.
- HITES Sándor: A történelem és a metafikció az angolszász regényirodalom közelmúltjában, II. fejezet, <http://www.forrasfolyoirat.hu/0206/hites.html>, letöltve: 2013. október 30.
- KERN, Michelle: Harold Bloom says J.K. Rowling is cliched, Stephen King inadequate; what, then, should we read, examiner.com,
<http://www.examiner.com/article/harold-bloom-says-j-k-rowling-is-cliched-stephen-king-inadequate-what-then-should-we-read>, letöltve: 2014. március 04.
- KINCSŐ (Thilanna):Gondor Békéje – Tolkien Gyerektábor 2014
<http://tolkien.hu/index.php/mtt/item/2947-gyerektabor>, letöltve: 2014. június 10.

- KONDOR Zsuzsanna: A kultúra fogalmának és tartalmának változása Cicerótól Carey-ig, <http://www.phil-inst.hu/uniworld/kkk/crosscul/kondor/1.htm>, letöltve: 2013. október 27.
- LOVÁSZ Andrea: Harry Potter avagy jelen idejű holnemvolt, <http://epa.oszk.hu/00000/00016/00069/010906.htm>, letöltve: 2013. október 23.
- MEVES, Christa: An Harry Potter ruhig vorübergehen, 2007. november 17. <http://www.kath.net/news/18245>, letöltve: 2013. november 6.
- PLATÓN: Az állam, <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#8>, letöltve: 2014. február 26.
- ROBINSON, B.A., Six different, unrelated, forms of Witchcraft: Harry Potter to Wicca. Retrieved 2007/05/15 http://www.religioustolerance.org/wic_pott2.htm, letöltve: 2013. december 20.
- RUSBRIDGE, Alan (editor in chief): Le Guin, Ursula Chronicles of Earthsea, The Guardian, 2009/02/09, http://www.theguardian.com/books/2004/feb/09/sciencefictionfantasyandhorror.ursula_kleguin, letöltve: 2014. május 08.
- VALES, Sarah: *Everybody drinks water- Mark Twain's Critique of Social Darwinism* Illinois Westreyam University, 2004., http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=history_honproj, letöltve: 2013. október 14.

